

آہیاں وچوں ناہیاں

نجم حسین سید

رُت لیکھا

عباس علی صدیقی نے پہلی وار فروری 2003ء وچ رت لیکھا، 22- میاں چیمبرز، 3- ٹمپل
روڈ، لہور ولوں نیولائن 042-7553041 توں چھپوائی۔

ورتا وے: سچیت کتاب گھر-11 شرف مینشن۔ چوک گنگا رام ہسپتال۔ کونینز روڈ، لہور۔
کتاب ترنجن۔ 22- میاں چیمبرز، 3- ٹمپل روڈ، لہور

فون: 042-6312790، ای میل: kitabtrinjin@yahoo.com

ویب سائٹ: www.kitabtrinjin.8k.com

1 قصہ ریت گُریٹ ۱۸۴۹ مگروں

156

قصہ ریت والیاں

آہیاں وچوں ناہیاں تھیندیاں

ناہیاں وچوں آہیاں

(پہل سرست)

لگوں سچ نتارنے کیوں سر چاؤ بھار

سچ دروغ سیارنا شعر تیرے دی کار

(مولوی غلام رسول)

قصہ ریت گُریٹ

۱۸۴۹ء مگروں

مکھ پنا

یہ کتاب حسب ضابطہ رجسٹری ہو چکی ہے
و جابدو فی سبیل اللہ
تصنیف لطیف مولانا مولوی فاضل اجل اکمل مولوی غلام رسول صاحب مرحوم
ساکن عالم پور کوٹلہ تحصیل دسوہہ ضلع ہوشیار پور
لمسٹی بہ

داستان صاحبقران حضرت امیر حمزہ

جلد نمبر 1

پنجابی نظم

حسب فرمائش

شیخ طفیل محمد ولد شیخ عمرالدین تاجران کتب پور تھلہ حال وارد ملتان
ملنے کا پتہ شیخ غلام علی اینڈ سنز کشمیری بازار لاہور

۱۹۶۲ء

قیمت فی جلد ۷۰

تعداد ۲۰۰۰ بیسویں بار

مژدہ

صاحبان شوقین نظم پنجابی جن کی نظروں سے مولانا موصوف کا کلام گزرا ہے اور جو اس عالم بے بدل کے شعروں کی چاشنی سے آگاہ ہیں اور جنہوں نے ان کا کلام دلکش بغور سنا پڑھا ہے ہم نے از حد محنت و جانفشانی سے مولانا موصوف کا ایک خزینہ جو جواہرات کے برابر تولنے کے قابل ہے اور جس کے واسطے مدت دراز سے خلق خدا شیدا تھی پبلک کی خوشی کے واسطے مہیا کیا ہے۔ یعنی تعلیم سپہ گری کے جوہر تصانیف انشا پردازی شاعرانہ طبیعت کا صحیح اور دلکش فوٹو اس نامور اسلامی ہیرو امیر حمزہ کے فتوحات امور ملکی اور انتظام سلطنت پر شاعرانہ طرز مورخانہ جوہر بہمیت خدا داد دکھایا گیا ہے جو صرف مولانا موصوف کا ہی حصہ تھا۔ نیز شہنشاہ اقلیم لطافت و ظرافت والے ملک زندہ دلی و خوش طبعی و حاضر جوابی سریر آرائے سلطنت خوش دلی و دل لگی یعنی خواجہ عمر عیار نامدار موصوف کا پہلوئے دلدار یار نہایت لطیف و پر مزہ و سنجیدہ پیرایہ میں دریا کو کوزہ میں بند کیا ہے۔ اصلی قلمی نسخہ نہایت محنت و زر کثیر و کوشش صرف کر کے شائقین کے واسطے نہایت خوشخط و عمدہ کاغذ پر چھپوایا ہے جو سوائے ملاحظہ کے تحریر میں نہیں آسکتا۔ مصنف اس کے مولانا مولوی غلام رسول صاحب مرحوم ساکن عالم پور کوٹلہ تحصیل دسوہہ ضلع ہوشیار پور ہیں۔ ایسی نعمت بے بہا سے انکار کرنا سخت حسرت و تاسف کا موجب ہوگا کیونکہ ایسا نادر تحفہ نہ پہلے ملا ہے اور نہ آئندہ ملے گا۔ کتاب دست بدست فروخت ہو رہی ہے۔ نہایت سرعت سے خریداری میں کوشش کرنی چاہیے ایسا نہ ہو کہ دوسرے ایڈیشن کا انتظار کرنا پڑے۔

نوٹس برائے اطلاع عام

یہ ہے کہ

ہم نے اس گوہر نایاب کامل کتاب کو جس کے مصنف عالم فاضل مولانا مولوی غلام رسول صاحب مرحوم ہیں کے ورثا سے کتاب ہذا کی حسب ضابطہ رجسٹری کرائی ہوئی ہے۔ کوئی صاحب کتاب چھاپنے یا ردو بدل کرنے کا قصد نہ فرمائیں۔ بجائے فائدے کے نقصان نہ اٹھائیں۔ ہاں جس قدر کتب ہذا کی ضرورت ہو شیخ غلام علی اینڈ سنز لاہور یا ہماری دکان سے طلب فرمائیں۔

تاجران کتب کے واسطے خاص رعایت ہے۔ جس کتاب پر دستخط فدوی نہ ہوں گے وہ مال مسروقہ سمجھا جائے گا۔ میرے قلمی دستخط یہ ہیں۔ (دستخط)

المشتر

شیخ طفیل محمد ولد عمر الدین تاجر کتب کپورتھلہ حال وارد ملتان

چھیکرو پنا اندرلا

اہل سنت و جماعت حنفی المذہب کو صحیح العقائد بنانے والی
بہار شریعت 17 حصص

از فاضل اجل صدر الشریعت حضرت مولانا مولوی مفتی حکیم امجد علی صاحب
مدظلہ العالی

گھٹیاں گلاں میں کتاب دے اچھاڑ وچ کچھن دن والیاں۔
 جیویں ایہہ جو کون نہیں ایہہ ”صاحبان شوقین نظم پنجابی“ جیہناں نوں ایہہ
 مژدہ (سکھ سنیہا) سٹایا گیا۔ شوقین اوہ پنجابی نظم دے نہیں پر جیہڑی بولی
 راہیں کتاب اوہناں نوں دکھائی و پچی گئی اے اوہ درباری اردو اے۔ کیہہ
 ایہہ شوقین مولوی صاحب دیاں اوہناں یاراں شاگرداں ورگے لوک نہیں
 جیہناں دی فرمائش اُتے کتاب لکھیجی۔ بیاسے بیٹ دے پنڈ عالم پور
 دے وسنیک احمد یار تے سمند خاں مولوی صاحب وانگر نکلیاں موٹیاں واہی
 واناں دے پتر کھیاں کسبیاں دے پتر جانی موچی تے نور قصائی۔ جے
 ماڑے موٹے واہی وان تے پنڈ واس کمی کیرے ای نہیں شوقین پنجابی نظم
 دے تاں کتاب دا اشتہار اوہناں نوں آپٹی بولی وچ ودھیرے نہ پوہندا؟
 متاں ایہہ اشتہار واہی واناں کھیریاں لئی ہے ای نہیں۔ ایہہ ہے عالماں لئی
 سردے سجدے میل دیاں سوجھواناں لئی پڑھیاراں مدرساں منشاں سرکاری
 نوکراں تے کاروباریاں لئی۔

کتاب سن 62ء وچ دیہویں وار چھاپی اے ایہناں چھپواکاں۔ پر اشتہار
 دے اخیر لے فقرے توں سہی ہوندا اے جو ایہہ مژدہ ایہناں دی پہلی وار
 دی چھپت توں پیا سنیندا اے انج دا انج ای۔ پوند کتاب ایہناں کدن
 چھاپی؟ سن 30ء کہ 20ء دے لاگے کہ اوس توں دی پہلوں۔ اوس ویلے
 تے سفید پوش عالماں سوجھواناں پڑھیاراں نوں شوق گھنیرا اردو فارسی نظم دا
 ہا۔ اوہناں وچ کیہڑے رہ گئے سن ”صاحبان شوقین نظم پنجابی“ تے کیوں۔
 تے اوہ عام پنجابی نظم دے شوقین سن یا مولوی غلام رسول دی لکھت وچ
 ای اوہناں نوں کُننن دا کوئی خاص مسالہ ہا؟ مولوی ہوراں دی لکھت
 نیجھیئے اوہناں دے ویلے نال جوڑ کے تاں متے ایہناں گلاں دی سمجھ
 رلے۔ پر کجھ ایرا جیہا سمجھ دا تے لفظ ”صاحبان“ نال رتا کوکھیہیاں وی
 خبرے دس ای ونجے۔

”صاحب“ ہستی والیاں اُچ پدھریاں بندیاں نوں آکھدے آہے پرائیاں ویلیاں وِچ۔ ملکہ والاں تے عہدے والاں نوں۔ انگریز آئے تاں اوہو ای صاحب تھیے اچیچا۔ سو اصل صاحب تاں ہُن گورے حاکم آہے یا اوہناں دے کرسی بہالے دیسی۔ کتاب دا اشتہار بھاویں پرانے حساب وِچ ای لفظ صاحبان پیا ورتدا اے۔ پر اشتہار دیاں پڑھاکاں نوں ہُن ایس لفظ وِچوں نویں صاحبی دا نُھوٹا وی مل سکدا اے، جھونگے وِچ ای سہی۔ نرا لفظ ”صاحبان“ نہیں پورا اشتہار کتاب دیاں گاہکاں نوں پرائیاں تے نویاں عزتاں دی رلی ملی خشبو دے توہے پیا لاوندا اے۔ ”خلق خدا“ نوں ”پبلک“ دا ڈوبا دے کے حاکماں دی دیکھنی دی پان چڑھیندا اے۔ کتاب وِچکن لئی گاہکاں نال ہتھ کریندا اے۔ سو ماڑا جیہا ہتھ کرن ساڈا وی بندا اے اشتہار نال۔

لفظ ”شوقین“ تے ایہدا گھن ”شائقین“ درباری بولی وِچ آدر جوگ لفظ نیں تے ایسے آدر دا پہراوا پاتی لتھے نیں اشتہار وِچ۔ پر لوک بولی بعضے ویلے درباری بولی دیاں آدراں نوں مونہدا وی کر ویکھدی اے۔ لوک بولی وِچ شوقینی رنج بھیاں دی ریس نوں آکھدے نیں۔ اوہناں جیسے چالے کر وکھالن دی حرص نوں اوہناں دیاں کڈھیاں فیشناں دی جوٹھ چٹن نوں۔

ویہویں صدی دے پہلے پاء کتاباں چھاپن وِچکن والے ”تاجران کتب“ والی پرانی پشاک وی سجائی بیٹھے نیں تے ”اینڈ سنز“ والے نویں سوٹ بوٹ وی۔ انگریز راج دی پنجاہ سٹھ ورھے دی پڑھائی پڑھیاں نوں نویں شوقینی دا بھس تاں ہے ای پر نال اوہ پرانیاں شوقینیاں نوں نویاں کرن وِچ وی جُٹے ہوئے نیں۔ کیہ ایس معاملے دا مولوی صاحب دی لکھت نال کوئی بھیت سانجھا اے؟ پچھن دس والیاں گلاں وِچ ایہہ گل وی اے۔

بزار والے آپٹیاں دستاں نوں بھارو میل دے جُچ پھوڑاں دے ورتن دیاں شیواں دس کے وڈیاوندے نیں تے نال ای ماڑیاں نوں لارا لاوندے نیں بھئی جے تسیں ایہہ دستاں ورتو تاں تسیں وی اُچ میل وِچ رل ویسو۔ اُچ

انملا مال پیا ڈھیندا اے جیہدے اُتے کھیاں اُچکیاں دی تک اے۔
گاہک دے دل وچ کتاب دی بولی بارے گھنٹی دُبدھا اے۔ ماڑے میل
دے جیہدے جی نویں پڑھائی راہیں انگریزی پر بندھ وچ کوئی آدر والی
تھاں پئے بھالدے نیں اوہناں لئی لوک بولی اپنے کچھڑے ہوون دا
کارن وی اے تے پئے ہوون دا نشان وی۔ نویں پڑھائی اصل وچ نویں بولی
دی سکھائی اے۔ نویں بولی ای نویں رھتل اے نویں ہوند اے۔ ایہہ
نہاون نہا کے اوہناں آپی جماندرو بجل ہوند دا دھون دھونا اے۔ اُچھاڑ
گاہک نوں تسلا اے جو کتاب آہی توڑے تیری پرانی بولی وچ ای۔
سہنہا تیرا ٹھیک اے پر ہن ستے خیراں نیں۔ اساں جیہڑی دھوئی لہنوں
دے چھوڑی اے اوس نال ایہہ اوہ بولی رہی ای کوئی نہیں جیہڑی تیرے
اندر اُگی آہی تے جیہدے لگ لہیر توں ترٹھا ودا ایں توں۔

دیکھن والیاں لئی غلام رسول ہوویں زرے کتاب دے لکھیار نہیں اوہ وکاؤ
وست دا انگ نیں۔ دیکھن والے اپنے آپ نوں وی ایہو ای سمجھدے
نیں۔ دیکھن والیاں جیویں جادو بولی راہیں اپنے آپ نوں کتاب نوں
گاہکاں نوں اُچ میلی آدر دی پان چاڑھی اے۔ اوویں لکھیار نوں وی
چاڑھی اے۔ لکھیار غلام رسولوں مولانا مولوی فاضل اجل اکمل مولوی غلام
رسول صاحب مرحوم ساکن عالم پور کوٹلہ تحصیل دسوہہ ضلع ہوشیار پور بن
گیا اے۔ پورے پتے والا ایہہ جیا سجایا ناں او سے دستخطاں مہراں والی
سرکاری کارروائی دا گواہ اے۔ پر اک گل ہور وی اے۔ لکھیار دا ایہہ
نواں ناں ضلع تحصیل سئے اوہدی ایہہ نویں شناخت اک نویں گھنٹی بے
وساہی دی وی گواہ اے جیہڑی کتاب دیاں گاہکاں تے وچکاں نوں
چمڑی ہوئی اے۔ ایہہ بے وساہی کیمی اے تے ایہدا کتاب دی لکھت
نال امیر حمزہ دے قصے نال کیہہ لاگا اے؟

بے وسایب و سیا ای ماڑیاں گھڑیاں دی ونڈ سر ہووے تاں بے وساہی تے

ہوئی ہوئی۔ اک دو جے تے بے وساہی آپنے آپ تے بے وساہی بن ویندی
 اے۔ آپٹی ہوند بارے بہوں رنگی اتھاہ بے وساہی۔ جیہڑی چنتا تے مونجھ
 ایس بے وساہی پاروں پھڑدی اے اوہ بندے نوں ودھو ودھی تے کھار
 کھور دا بوہا دکھیندی اے۔ بندے اندر ودھ توں ودھ ملن تے ہنڈاون دی
 نھکھ بھڑکیندی اے۔ ایسے نوں بندہ آپنا اپاء سمجھدا اے پر ایہہ اپاء
 اوہدے روگ نوں ہتھوں ترکھا کریندا اے۔ ماڑے تگڑے دی ونڈ
 تکھیری تھیندی اے تے بے وساہی گھنیری۔ ایہو گیز اے جیہڑا اُج
 جھک پاڑے میلیں ونڈے وسیب نوں گیزدا اے۔ ایہو روگ وی لہنوں
 زویا رکھدا اے۔ ایس روگ یا اپاء دا اک رنگ شریکا وی اے۔

شریکا اوہ جُٹ اے جیہڑا پاڑ پاروں جُڑے۔ اک نال جوڑ تے دو جے نال
 اجوڑ۔ اک نال پنج تے دو جے نال کھور۔ شریکا دھڑ بنیندا اے۔ اک
 آپٹی اک بگانی۔ آپٹی دھڑ وڈیاوندا اے بگانی ننندا اے۔ میل پاڑے وسیب
 دی بے وساہی سے رنگے شریکے ساجدی اے۔ جات برادری مذہب کسب
 رنگ بولی جوہ ہر نکی موئی نکھیر اُتے شریکا اُسر کھلوندا اے۔ نکھیراں
 وچ نکھیراں بھالیاں ویندیاں نیں تے دھڑاں اندر دھڑاں۔ جُڑتاں اندر
 تریڑاں پالیاں ویندیاں نیں۔ میل پاڑے وسیب دی بے وساہی نوں
 کدے شانتی نہیں ملدی۔ ملے کیوں۔ میل پاڑ دی مچائی بے وساہی
 تاں مکدی اے جے میل پاڑ مکے۔ اک میل دا دو جے اُتے دھرو ٹھوک
 کے ایس دھرو نوں آہر ویہار دا دھرا بنا کے جیہڑی وی جُڑت جُڑنی اے
 اوہ شریکا ای ہوونی اے بھادیں ستیں پانی دھوتی ہووے۔ ایہہ جُڑت جُڑت
 نہیں جُڑت بھلاوا ہوندی اے۔ سانجھ دا پرچھاواں۔ جیہنوں ایہہ پرچھاواں
 ہمہردا اے اوہنوں ودھیرے ویر کھور دی کس چڑھیندا اے۔ جیویں جیوں
 شریکے دا دتا جُڑت بھلاوا گھنیرا تھیندا اے بندے دے روح دی جگاں
 بدھی کمائی سانجھ سک تھوئی تھیون لگ پوندی اے۔ سانجھ سک آپنا اصلا
 ونا کے پاڑ سک بنن پوندی اے۔ ملن دے بھلاوے بندہ وچھٹرن لوڑدا

اے۔ شریکے دی دتی بُوت رہندی ای تاں اے جے دوجے نال دیر
 ورودھ بھکھیا رہوے دوجے نال دیر ورودھ پالن اپنے نال گوڑھ ماٹن
 اے۔ دوجے دا اصلوں مکاون اپنا اصل ہون جا پدا اے پر جے دوجا مک
 ونجے تاں اپنا آپ نہیں رہ سکدا۔

مولوی غلام رسول دا ویلا (1849 - 1892) پنجاب وچ انگریز راج دا
 موہرا وارا آہا۔ ایس وارے میلاں دی بہتر وچ تے اوہناں دے آپسی
 جوڑ اجوڑ وچ گھنے وٹا آئے۔ انگریز راج پرانی منصب داری مکائی۔ نویں
 مالک زمینداری ٹری۔ بدھے روک ہالے دا پر بندھ ٹھکيا۔ ہالا اگر اہی دے
 نویں بھار پاروں زمیندار ہٹا دینے دا قرضائی تھیا۔ بھونیں گھنٹے پئی وکاؤ دست
 بی۔ نویں قانون کچھری پاروں پنڈ واسی مہنگی مقدمے بازی دے ڈھائے
 چڑھے۔ ویاجی وپار پسریا۔ ساہوکاریاں ابھریاں۔ نہراں آئیاں نویں رقبے
 وگے۔ نویاں منڈیاں تے نویں شہر پئے۔ شہری دسوں ودھی۔ نویں جُوی
 جمع جتھا پاروں شہراں وچ اثر زور دی ڈور ساہوکاراں وپاریاں دے ہتھ
 آگئی۔ شہراں وچ نوکریاں وکیلین ڈاکٹریاں تے نویں وپار نال جُوے نویں
 کتے نکلے۔ نویں دیہار وچ تھان ملن کیتے نویں پڑھائی دی دوڑ چھڑی۔

انگریزی راج دی چھتر چھاویں اُسریاں نویں میلاں دی بے وساہی وی
 نویں اے۔ نویں دیہار وچ تھان ملن لئی ودھو دھی وچ جُٹیاں نوں نویاں
 جُوتاں وچ بجھن دی جتنی کابل ہے نویاں پاڑاں وچ لہن دی اتاول وی
 اتی ای ہے۔ آپی نویں ہستی بارے اوہناں دی چتا ترکھی اے۔ نویں
 دیہار وچ پُگن لئی حاکماں دی رہتل تے اوس رہتل نال جُوی سوچنی
 اپناون دی لوڑ اے۔ نال ای پرائیاں جُوتاں نوں ایس نویں رہتل تے
 سوچنی دے میچے کرن دی وی لوڑ اے۔ پرائیاں جُوتاں دی نویں اساری
 نال ای پرائیاں شریکیاں دی نویں اساری وی اے۔

انگریزی راج دیاں اُساریاں میلاں زمینداراں وپاریاں کتے واناں نوکری
 والاں دی ڈھلی جڑت تے ڈھلا شریکا برادریاں وچ ہے۔ پر نویں قانون

اگیرے پنے ہوندے نہیں تے نویں سیاست وچ لوک موہری ہوون دے
 دعوے دار نہیں۔ مذہبی رمز ریتاں دیاں نویاں شریکیاں آپنے من والیاں دا
 اگا سوارن دا دعوہ چایا اے پر پہلوں اوہناں دا پچھا سوارن دا آہر کیتا اے۔
 لوک چیتے دی نویں سودھ کیتی اے۔ مان تران والا شانناں برکتاں والا پچھا
 لوک چیتے وچ الکیا گیا اے۔ نویں رمز ریت دے لڑگن والے
 آپنے آپ ای ایس پچھے دے وارث تھی ویندے نہیں۔ ویسی مدھ مدھول
 کنوں نوں بے وساہی دی چتا کنوں ایہہ خیالی وارثی وسہل دیندی اے۔
 آپٹی تھری تھری ہستی نوں نوں فہکی بدھی سبخان دیندی اے۔ دو جیاں
 کنوں آپٹی نوں نکھیر اگھڑیندی اے۔

مولوی غلام رسول داستان امیر حمزہ 1869ء وچ توڑ چاڑھی۔ مولوی
 صاحب 1892ء وچ پورے ہوئے۔ اوہناں آپٹی اکھیں پنجاب دیاں وڈیاں
 وپاری برادریاں نوں آریہ سماج دے جھنڈے پٹھ اک نوں ترکھی بھڑویں
 سودھ لہر وچ جڑیاں ویکھیا۔ سنگھ سبھاواں راہیں نوں پڑھے نوکری وال
 تے کتے وان آگواں مالک جٹاں دیاں سکھ ڈھائیاں نوں جوڑن کیتے خالصہ
 پنٹھ دی نوں سودھ ویتری۔ اسلامی انجمنناں راہیں مسلمان مالکی وان
 برادریاں وکھری موکلیری سیاسی جڑت ول ودھیاں۔ جس ورھے پنجاب وچ
 انگریز راج پکا تھیا (1849) اوس ورھے غلام رسول جسے۔ اوہناں دی
 مڈھلی پڑھائی ویلے اے نوں سکول عام ناہے تھئے سو اوہ پرائیاں ریتل
 درساں وچ پڑھے پر اوہناں پڑھائی پوری کیتی تاں تھانوں تھائیں نوں
 سکول آگئے آہے۔ محمد عالم کپور تھلوی دسدے انیس جو مولوی صاحب
 لاگلے پنڈ دے سکول وچ مدرس ہو گئے خبرے ایہہ سکول سرکاری سی کہ
 مشنری۔ فارسی پڑھیندے ہوسن مولوی صاحب۔ پو دا ناں چودھری مراد بخش
 ہا۔ بیاسے بیٹ وچ گجر برادری دی چھوٹی مالکی دی واہی آہی۔ مراد بخش
 دے ناں نال چودھری لگا ہویا اے۔ جاپدا اے پنڈ وچ آدر بھا والا جٹا
 ہوی۔ اجیہے نکیرے مالک واہی وان ای ہالے دے نوں پر بندھ دے بھار

بیٹھ ددھیرے آئے ہن۔ مولوی صاحب چڑھی جوانی ویلے ایہہ نوں رزق
 سوڑ ویکھی ورتی ہوسی۔ نویاں مقدمے بازیاں وچ بھنسن دا بھونیس گھنجن دا
 ہستیوں بے ہست تھیون دا دھڑکا آپ جریا نہ ہووے تے دوالے کھنڈیا
 تاں جاپیا ہوسی۔ اوہ نیکی عمرے ای عربی فارسی پڑھائی دے چنگے وگری ہو
 گئے آہے۔ پرانی باتشاہی ہوندى تاں اوہ رنج سکھالے عالم ہوندے سرکاری
 وظیفے معافی نال کوئی مدرسہ پئے چلاوندے۔ خلقت وچ کیہ تے
 سرکارے دربارے کیہ وڈی آدر بھا ہوندى۔ ہور نہیں تے لوک دیاں
 ٹوپیاں پڑوپیاں نال ای نچنت مستی پئے پڑھاوندے۔ پر نوں سکولی مدرسے
 تے آہی تنخواہی نوکری۔ جے اوہناں کیہتی تاں متے نوں رنگ دی افسری
 ماتحتی تے محکمے گردی نال وی بھاوئی پوندى ہووے نیں۔ اہے وی لوکاں
 نوں برادری دے آسرے دی ہکھی تاں آہی۔ مولوی صاحب وی اک
 ”گجرنامہ“ لکھیا (جیہڑا ہن لبھدا کوئی نہیں)۔ پر نوں ویہار برادریاں دی
 ویسی نینہ کھو چلی کر چھوڑی آہی۔ رزق ورتارے وچ نہ ہن برادریاں
 دی اوہ سکت آہی نہ اوہ کم۔ خبرے گجرنامہ لکھن وی برادری دے بھگے
 ڈھیندے ڈچھر دا بھڑ بناون تے آپنے آپ نوں وسا ہن دا اپرالا ای ہا۔

ایس حال وچ سمجھو داستان امیر حمزہ مولوی صاحب اُتے اُتری۔ ”اتری“
 کوئی ودھان نہیں۔ پنڈراں ویہاں ورھیاں دا چھوہر پنڈوریاں عالماں دا
 پڑھیا، عالم فاضل تے متاں تھی ای سکدا ہوسی پر ہزاراں شعراں دی ایڈی
 پیر کاریگر شاعری والی کتاب دونہہ چونہہ مہینیاں وچ لکھ مارے انہونی
 گل نہیں؟ مولوی صاحب پنڈراں ورھیاں دی عمرے کتاب چھوہتی۔

دونہہ مہینیاں وچ تریجا حصہ لکھ گھستی۔ وچوں چھڈ بیٹھے اکھے

پھیر سب تقدیر دا گزر گیا وچکار

ویہاں ورھیاں دے ہوئے تاں وت قلم چائیو نیں۔ دونہہ مہینیاں رہندے
 دو حصے وی مکا دتے۔ ایویں نہیں مولوی صاحب دیاں کہانیاں ٹریاں

ہوئیاں بھئی جدوں اوہناں اُتے لکھن گھڑی آوئی اوہناں مونہہ سر ولھئیٹ
 کے بہہ جاناتے کنا کنا چر بیٹھیاں مونہہ زبانی شعر بولی آوئا۔ وت اٹھنا
 تے قلم پھڑ کے بنا کھیچل سارا بولیا سگواں کاغذ تے اتار لینا۔ نکلی
 عمرے علم دی پکیائی تے جوڑ جوڑن دا قدرتی گن توڑے ربی دات ای
 آہی پر جوڑ دے رنگ توں سہی ہوندا اے جو کہانی وچ کوئی اجیہی گل
 آہی جیہڑی لکھیار دے کسے ترکھے اندر لے دیگ نال جوڑ گئی۔ جا پدا اے
 جیویں ایہہ کہانی مولوی غلام رسول تے اوہناں دے ورگ دیاں آساں
 مراداں دی کہانی ہووے۔ اوہناں دیاں سوڑاں تھڑاں پورن والی اوہناں
 نوں برادری دی اکھڑی ویسی ستھوں اچیری اک نویں موکلی خیالی سچھ وچ
 جوڑن والی تے ایس خیالی جڑت راہیں اک نویں سترائی ہوند بخشن والی۔ پر
 نہیں نری کہانی ایہہ بتا نہیں سی سار سگدی۔ کہانی تاں آہی پرانی فارسی
 نثر وچ جتھوں مولوی صاحب پڑھی۔ اوہدا مولوی صاحب دے ورگ دیاں
 اوہناں دے ویلے دیاں آساں مراداں نال جوڑ جڑدا اے مولوی صاحب
 دی جوڑ کلا دے اُچھے ڈھنگ پاروں بولی دی اچھی کاڈھ پاروں۔ اوس
 ویروے ول ہوونے آں پر لنگھدیاں دو گلاں اوس فارسی نثر دیاں نہ کر
 لیے جتھوں مولوی غلام رسول کہانی آندی:

کسے مورخ فارسی لکھی نثر تمام

مولوی صاحب فارسی مورخ یا اوہدی کتاب بارے سہانوں ہور کجھ نہیں
 دسیندے۔ اردو وچ داستان امیر حمزہ دا اتھا پہلی واریں کلکتے دے فورٹ
 ولیم کالج والیاں چھاپیا۔ ایہہ اتھا خلیل خاں اشک فورٹ ولیم کالج دے
 پرنسپل گلکرائسٹ دی فرمائش تے 1801ء وچ کیتا۔ اوہناں وی اتنا ای
 دیا پئی اوہناں فارسی نثروں اتھا کیتا اے تے فارسی نثر وچ محمود غزنوی
 ویلے کسے ایہہ داستان لکھی آہی۔ سہیل بخاری ہوراں آپی کتاب ”اردو
 داستان“ وچ ایس فارسی نثر بارے دس پائی اے۔ اوہناں ایرانی شاعر تے
 عالم تقی بہار دی تاریخ سیستان وچوں کجھ نکاں دتیاں نیں۔ بہار دا گوڑ

اے جو محمود غزنوی ویلے فارسی وچ جیہڑی داستان امیر حمزہ لکھیجی اوس
 پچھے اک بنی کتاب ”مغازی حمزہ“ آئی۔ پر ”مغازی حمزہ“ والا حمزہ بیا ہا۔
 اوہدا تاں ہا حمزہ بن عبداللہ الشاری الخارجی۔ ایہہ حمزہ ایرانی ہاتے دین
 دے ناں تے عباسی خلیفہ ہارون الرشید اگے ویہر کھلوتا ہا۔ سیستان
 مکران سندھ تے خراسان وچوں وی نابر ایہدے نال رل گئے تے چوکھا
 چر خلیفے نال بھڑے۔ ہارون الرشید سویا تاں حمزہ ہند سرانڈپ تے چین
 نوں نکل گیا۔ خبرے کیوں۔ پر پچھے پنج ہزار سوار پھڈ گیا تانبے کوئی
 ڈاڈھا مازیاں نوں دکھ نہ دیوے۔ بہار دا گوڑا اے جو ”مغازی حمزہ“
 والے حمزہ تے اوہدیاں سنکیاں دی گھول کہانی نوں مگروں ودھا گھنا کے
 حمزہ بن عبدالمطلب دی کہانی بنا دتا گیا۔

کیہ آکھے بہار دا گوڑا کتنا کو سچا اے پر ایہہ تاں ہے جو ماڑے پیٹے
 ڈاڈھیاں اگے جد وی اٹھے نہیں اوہناں آپی سوجھ سر آپی گھول کہانی
 کتھئی اے۔ آپنا چت چیتا ہریا رکھن کیتے۔ ڈاڈھیاں نوں وارا کیویں
 کھاوے ایہہ گل۔ سو اوہناں لگدے واہ لوک کتھ دا تت وٹا کے اوہدا
 ڈنگ کڈھ کے اپنے حساب سر اوہنوں مڑ جوڑ پرچارن دا آہرنت پیا
 کیتا اے۔ بہار دے گوڑا دا کچ سج نتارن تے وار کار عالماں دا کم
 اے۔ ہمارا تے گوڑاں نال گوڑا ای رلا سکدے نہیں۔ عالماں دی وار
 کاری وچ مازیاں دی گل وری ای ہوندی اے سانبٹے اُسار ہوندا اے
 گھڑیاں دی کیتی کتری دا مازیاں دی گل ایس اُسار پچھے گھڑیاں دے
 دتے ناداں دے کھار پچھے لکی ہوندی اے۔ ہماراں دے گوڑا وچ ایسے
 پچھے نوں جھاک دیکھن دی آس ہوندی اے۔ سو دیکھو۔ ہو سکدا اے
 ہارون الرشید دے وارے عباسی باتشاہی دے چڑھدے سرے تے مازیاں
 ہینیاں باتشاہی ویہار نوں بھنن کیتے گھول گھلیا ہووے تے اوہناں دی
 گھول کتھا اوہناں دے آگو حمزہ عبداللہ دی کتھا بی ہووے۔ ایہناں
 ورگے ماڑے ایسے جوہوں دمشق دی اموی باتشاہی نال وی بھڑے آہن۔

او سے بھیڑ صدقہ باتشاہی امویاں ہتھوں نکل کے عباسیاں ہتھ آ گئی۔
 دمشقوں بغداد۔ پر ماڑیاں دا رولا اوہو رہیا۔ سگوں کھوچلیاں دی تھاویں
 پیڑے ہتھ حاکم تھی گئے۔ ایہ ماڑے ایرانی خراسانی سیستانی ہندی لوک
 سن۔ سو ایہناں دے بھیڑ دا اک کچھ عرب چودھر دا تروڑ وی ہوسی۔
 ایہناں اپنے بھانے عرباں دے گھرو کے اموی ہاشمی شریکے نوں اپنے حق
 وِچ ورتن دی سوچ کے ہاشمیاں دے جہنڈا چک صباح عباسی دا کچھ پوریا
 با۔ پر جدن صباح آ پئی گھرو کی باتشاہی ساج گھدی تے تخت بغداد تخت
 دمشق کنوں دی سترانا تھی گیا تاں ہو سکداے ایہناں ماڑیاں نوں ورت
 ناری دے پڑیں نترنا پیا ہووے۔ ماڑیاں دی ایہ گھول وار دردی
 کتھا کاراں کتھی ہوسی۔ ایہ کتھا عام تھی ہوسی۔ اگلیاں پیڑھیاں دیاں
 سنیراں ایہنوں آ پئی سپن اڈاری چڑھایا ہوسی۔ آ پیاں دریا ماں دیاں کیتیاں
 نوں خاب خیال دی رنگن دتی ہوسی۔ ہو سکدا اے باتشاہی دھڑے
 دیاں کتھا کاراں حمزہ خراسانی دے تروڑ کان حمزہ عربی نوں پڑیں اتاریا
 ہووے۔ عباسی اپنا پچھا حضرت عباس بن عبدالمطلب نال جوڑیندے ہن۔
 حضرت حمزہ ایہناں دے بھرا آ ہے۔ اصلی حمزہ بن عبدالمطلب دے تاں
 تے ہک خاب خیالی حمزہ ساریا گیا۔ ایہ خیالی حمزہ اصلی حمزہ وانگ
 نوشیرواں دے وارے جمدا اے۔ بندیا نیوں باہرے تران دا مالک
 ہوون پاروں ایران ہندوستان چین ترکستان روم فرنگ دیاں دریا ماں نوں
 ڈنڈیں پئیں کیل کے آ پیاں یاراں وِچ رلیندا اے۔ دھرت دیاں حداں
 ٹپ کے دیواں نوں مار کے پریاں نال ساک کریندا اے۔ نوشیرواں نال
 ساری عمر لڑیاں اوہدے دل تے آ پئی ہیبت دی سل دھریندیاں اوہنوں
 تختوں نہیں لاہوندا۔ ایرانی تخت نوں بھنیندا نہیں ہک ہتھ نال اوہنوں
 ہلونی آوندا اے دو جے نال اوہنوں تھی رکھدا اے۔ جگ دیاں سرداراں
 شاہاں نوں اوہدیاں یاراں وِچ رن لئی بس باتشاہی اسلام غنا پوندا اے۔
 ایس اسلام وِچ باتشاہی جنگاں وی ضروری نیں باتشاہی شان شوکت وی متے

باتشاهی عیش وی۔ خبرے ایس پاروں جو ایہو کہانی جگ پرسی عباسی
باتشاهی دے وارے ہے تے ایرانی عربی دو پھیڑ کوں آپنے حساب سر رکھن
وی عباسی باتشاهی دی ہک سیاسی لوڑا ہے۔

محمود غزنوی وارے خبرے حمزہ خراسانی دی بھیر کہانی کتنی کو لوک چیتے
آہی۔ پر محمود دی نویں ابھردی ترک سلطانی نوں فردوسی دی کیتی ایرانی
شاہی دی کہانی دے نال عرب چڑھتل دی کہانی وی لوڑیندی ہووے اچنجا
گل نہیں۔ محمود دی سلطانی وی حمزہ خراسانی والی جوہ وچ ای بھارو تھی
اے پر ایہ وی بند ایران ترکستان تے مار کر کے ہک وڈی جگت شاہی
بٹو اے۔ عباسیاں دی کھوچل باتشاهی وی اوہنوں تھاپڑا دے کے آہنی مکدی
پت دا بھرم بٹائی رکھنا چاہوندی اے۔ سو محمود بغداد دی پرانی خلافت دا
پروانیا سلطان وی اے۔ پر اوہ اسلامی باتشاهی دا نواں سروپ وی بٹو اے۔
ڈھائی سو ورھے دی عرب اسلامی جاکھی دا نواں وارث۔ سو اوہدیاں
درباری کتھا کاراں نے اوہنوں حمزہ عربی دے جگ دھاوے دی کتھا وی
جوڑ سٹائی ہووے تاں اچرج نہیں۔ ہو سکا اے ایس لکھت راہیں امیر
حمزہ دی چڑھتل سلطان محمود دی چڑھتل دا رمز روپ سہی ہوندا ہووے۔
امیر حمزہ تے نوشیروان دی ساکاداری اموی عباسی وارے دی پیچدار عربی
ایرانی سیاسی ساکاداری دی کہانی اے۔ اوہدی پڑوار سمجھو۔ نوشیروان پرانے
ایرانی تخت دا نشان اے تے اوہدا وڈا وزیر بزرجمبر ایرانی علم گڑھت تے
چج دا نشان اے۔ اوہنوں حمزہ دے جگ نوانے بکار دی ایس بکار کچھے
ربانے ہتھ دی اگوئی سار اے۔ یاں آکھو ایرانی علم نوں عربی دین دے
جگت پردھان ہون دا جگ نوں کیل کے آپنے رنگ وچ رنگ وساؤن دا
پتہ اے۔ ایرانی علم ایس نویں تران نوں آپنے رنگ وچ رنگن لئی لہنوں
ویا ہون لئی اتولا اے۔ ایرانی علم وی تے ایرانی حسن وی۔ نوشیروان دی
دھی مہر نگار حمزہ تے عاشق اے۔ اخیر حمزہ نال اوہدا ویاہ کرنا پوندا اے
نوشیروان نوں۔ نوشیروان ایس ساک پاروں عرباں نال لڑدیاں وی

دا تحت وی تے وچوں حمزہ دا اے نا۔ پر ایہہ ضرور اے جو کمپنی نال
 آئے یورپی ودواناں دا اک اگھا دھڑا ہندوستان دیاں وسنیکاں دا پچھا
 پھرو لرن وچ جنیا پیا اے۔ نرا پچھا پھرو لرن وچ ای نہیں آپنے علم تے آپنی
 سوچنی سر نویں پچھے ڈھال کے نویاں ابھردیاں میلاں دیاں وکھ وکھ
 ڈھانیاں نوں ورتاؤن وچ وی۔ ایہہ کم وی اوتنا ای ترکھا اے جتنا
 ہندوستان دی سیاست دا اگا آپنے ہتھ وچ کر لین دا کم اے۔ فارسی
 داستان دا اگلا اردو اتھا 1855ء وچ کلکتے چھپیا نواب مرزا امان علی خان
 لکھنوی دا کیجا۔ اوس توں کجھ مہینے مگروں کمپنی نے اودھ دی شاہی
 قبضے کیتی تے اگوں پنجاہ درھے ہارے ہوئے لکھنوی وچ داستان امیر حمزہ
 دی نویں سو نویں چھپت دی اک لڑی بچھ گئی۔ اوہدے طلسمی کھلار دا
 کوئی انت نہ رہیا۔ ایس کھلار وچ فرنگی دے آندے چھاپے دے جادو دا
 وی وڈا ہتھ ہا۔ کیہ ہاریاں اشرافاں دے اندر لے دی کوئی جاگو میٹ اکھ
 افرنگی دے جادو نوں افراسیاب دا جادو بنا کے ہاری لڑائی نوں خاب خیالیں
 چھیا لوڑدی اے؟ ڈھٹھی مغل شاہی دے بے دخل وارثاں نوں ایس خاب
 خیالی پچھے نے کیہ سکھال دتاتے اگوں نویں ابھردے مالک میل دیاں
 مسلمان ڈھانیاں دی چیتا ویترا وچ ایہدا کیہ کم رہیا ایہہ گوکھن دی سانوں
 اتھے ویہل کوئی نہیں کیوں بے 1849ء وچ ایسٹ انڈیا کمپنی نے دیسی
 لاگیاں دے لہور اپڑ چکی اے تے مولوی غلام رسول ہوریں وی دنیا تے
 آچکے نیں۔ پرائیاں درسی عالماں کولوں پڑھ کے نویاں سکولی پڑھیاں
 نوں پے پڑھاوندے نیں تے داستان امیر حمزہ لکھ کے ساڈی پڑھت
 پے اڈیکدے نیں۔

دربار ۲ بجدا اے۔ اوہ اگلے باتشاہ نوشیرواں دا وی وزیر تے ایچ صلاہی
 اے۔ بزرجمبر دا علم باتشاہی دیہار وچ آپنا بتا سارن لئی اے۔ آپنا گھر
 پورا کرن لئی تے سرکارے دربارے تھان بٹاؤن لئی۔ ایہہ علم دیہار دی
 کٹوڑی نینہ دا جاؤاے۔ پر دیہار نوں رددا نہیں اوہدے وچ حصے دار
 بن ویندا اے۔ درباریں بزرجمبر چنگ دا موہری اے دو جا وزیر بختک
 القش دی اولاد وچوں بھیر دا موہری اے۔ پر بزرجمبر دے چنگ دی وچ
 اوتی اے جتئی باتشاہی دیہار کوں سردی اے۔ بزرجمبر اپنے حساب ایمان
 دار اے۔ باتشاہ نوں نت بھلے دی صلاح دیندا اے۔ اوس بھلے دی جیہڑا
 اوڑک باتشاہی دا آپنا ای بھلا اے۔ باتشاہ گھنی بختک دی منیندا اے
 تے تھوڑی بزرجمبر دی۔ پر ایس تھوڑی دا باتشاہ دی باتشاہی نوں نکائی
 رکھن وچ اوہدے چنگ دا بھرم بنائی رکھن وچ وڈا ہتھ اے۔ سو بزرجمبر دی
 چنگی مت تے اوہدا نیک سبھا اوڑک باتشاہی دی سنبھال دے کم ای
 آؤندے نہیں۔ باتشاہی جیہڑی مسکیناں دے مال اُتے بختک دے وچ
 بھیر نوں دی پالدی اے نوشیرواں دی انھی عقل نوں وی بزرجمبر دی ساؤ
 سیانپ نوں وی۔

بزرجمبر دی ساؤ سیانپ دو واری تے وچ سری۔ پہلوں مکے وچ جد باتشاہ
 قباد اوہنوں نوریہ جو کل عرب سوائیاں دے گربھ کڈھا چا تانبو میرے
 پتر نوشیرواں کوں نکرن والا عرب جوان جیہڑا توں دسدا ایں جمن اے جے
 ای نہ۔ بزرجمبر باتشاہ دا حکم نہ نیا سگوں مکے وچ کے جے حمزہ نوں
 دھرم پتر چا بنا یوس۔ دوجی وار مدائن وچ۔ بزرجمبر اہے مکے ای ہاتے شاہ
 قباد مر گیا۔ نوشیرواں تخت تے بیٹھا اوس بختک دے آکھے ہالہ دونہ
 کر دتے محصول ودھا دتا۔ ہالی وی بھار بیٹھ آگئے تے وپاری وی۔ ملکہ
 اجزن لگا۔ بزرجمبر پرتیا تے نوشیرواں اوہنوں اگلوانڈھی لین آیا۔ راہ وچ
 کچھ پکھواں دا رولا سینو نہیں۔

اندر کن نوشیرواں بختک کہے حرام
پچھو بزرجمبر نون اس دا حال تمام
کیوں لڑدے ایہہ جانور کرن کوہی دھوم
جانوراں دیاں بولیاں اس نون ہن معلوم

باتشاہ پچھدا اے بزرجمبر نون۔ اوہ آکھدا اے

جانوراں دی بولیوں دیواں راز اگھاڑ
الوہن ایہہ جانور واسا جیہناں اجاڑ
اک چاہے جو دوجیوں نسبت کرے حصول
دو جا کہندا نہ کراں مہر بھرے بن مول
جے چوداں کن اسان نون شہر دیویں ویران
تاں ایہہ نسبت ہووسی تیں میں وچ اسان
چوداں منگ نہ لکھ لے شہر کہے ویران
جب لگ ہے نوشیروان حاکم وچ جہان

نوشیروان سارا گناہ بختک سر پا کے بزرجمبر نون نواں پر بندھ سارن
دی آکھدا اے تے:

خواجہ بزرجمبر نے دھر قانون اسان
ہر ہر طرف دلائیاں قاصد کرے روان
اک دستور العمل تھیں مت کوہ کرے خطا
حکم چلاوے حق تے ہر ہر حکم روا
بھار خراج اتاریا تے محصول تمام
تھوڑا کیتا بھارتے پایا خلق آرام

ہر ہر جگہ نر پیا ملک اندر انصاف
 جو رہ جفا جہان تھیں جاندا رہیا صاف
 پاہرو ہوئے چور تے دوست گرگ ہرن
 باز چڑی اک تاش تے رن مل چوگ چرن
 آبادی وچ ملک دے روز بروز ودھیر
 دھوئی شہ نوشیروان دی پھر گئی چوپھیر
 آکی باغی سرکشاں آن نوائے سیس
 نہ اس دی وچ ملک دے کو کر سکے ریس
 اس دن تھیں نوشیروان عادل پیا خطاب
 پھر سبھ عمر کمایا اس نے عدل صواب
 برکت بزرجمبر دی پایا نام بلند
 نال ویلے عدل دے ہو یا طالع مند

بختک بزرجمبر نوں بھسوان دا چارا لایا پر بزرجمبر اوہدے داہ نوں الٹا
 کے اوہنوں بھسوا دتا تے باتشاہ نوں آچی سوچ اُتے لایا۔ جناور بولی دی
 سمجھ اتھے انج اے جیویں قدرت دے ویہار دی سمجھ ہووے۔ ہوئی
 ہوئی دی سمجھ وی قدرت دی حکمت دا علم اے جیہنوں بزرجمبر آچی تے
 باتشاہی دی سنبھال واسطے ورتیندا اے۔

بزرجمبری سیٹھ قدرتی ویہار دے علم نوں باتشاہی نوں سو دھن سوارن
 واسطے ورتدی اے یا آکھو ایس سیٹھ نوں قدرت دے ویہار دا علم
 ڈھیندا ای اتنا اے جتنا باتشاہی دی سنبھال دے لیکھے لگے۔ ایسے علم
 بزرجمبر نوں دیا اے جو باتشاہی دی نینہہ مسکیناں دا مال اے تے ایہہ
 نینہہ تاں ای ٹکی رہندی اے جے اُپر بھار حساب دا ای ہووے۔ مسکیناں
 اتوں ہالے دا بھار گھٹے اوہ ودھیری بھوئیں اباد کرن اُتے ودھیری تھیوے
 تاں ہالہ ہتھوں ودھیرا اکٹھا ہوئی۔ لوک دی خوش تے باتشاہی دی پکڑ وی

اوہناں اُتے پکیری۔ آکی آپ ای مک وین باتشاہ دے وی تے باتشاہی دے وی۔

سکھال تے نیاں دی جیہڑی تصویر مولوی صاحب وکھائی اے اوہ اگھڑی ای باتشاہی دے ڈھلے دھرو نوں اکھوں اوہلے کرن پاروں اے۔ قدرت دے ویہار وچ باز چڑیاں دے گرگ ہرناں دے دوست تے ہو نہیں سکدے۔ نہ چوہر پاہرو تھی سکدے نہیں۔ ہاں بزرجمبر دے ویترے ”قدرتی“ ویہار وچ ایہہ کسے وڈیری مارتے رل وین دا بہروپ دھاری بیٹھے جا پدے نہیں۔ عام جدوں باتاں وچ شیر بکری اک گھاٹ پانی پیندے نہیں تے اوہ گل بالاں کوں ولا گھندی اے۔ پر اتھے مولوی صاحب آپوں ای اک ہتھ نال باتشاہی دی عینہہ نگلی کر دتی اے سو دوہے ہتھ نال باز چڑی نوں جیہڑی اکتھاں چوگ چگائی نہیں اوہدے وچ اک چھٹ ٹچکر دی اچیتی ای آن پئی جا پدی اے۔ ایہہ چھٹ پسر دی اے لفظ تاش تے۔ تاش تھالی وی اے تے سونے دی تار والا کپڑا زربفت وی۔ ہُن ایہہ بچھن والی بات اے جو بزرجمبری سیانپ نے باز چڑی دا جوڑا کاہدے اتے چکن گھایا اے۔ گھروکے تھال تے کہ شاہی زربفت تے۔ چڑیاں شاہی زربفت تے جا بیٹھیاں نہیں کہ باز نمائیاں تھالاں تے آن لٹھے نہیں۔ ایہو ٹچکری بھیت اے لفظ تاش وچ۔ سرکاری فارسی لفظالی والی ایس فک وچ دھیان تاش دی اک بی فارسی ورتوں ول وی ویندا اے۔ تاش اکو لڑ لگے جنیاں نوں کہندے نہیں جیویں خواجہ تاش اوہ غلام نہیں جیہناں دا مالک (خواجہ) اکو ہووے۔ ہُن تے تاش توں خیال تاشاں دی کھیڈ ول وی ویندا اے جیہڑی کھیڈیندی اے آپو آپے پتے لکاون نال یا پیتاں کچھے آپ لکیون نال۔ ”گرگاں“ نوں فارسی ناں دا اوہلا انج اے جیویں بھگھیاز سرکاری وردی پا کے آگئے ہوون ہرناں نال دوستی کرن لئی۔ ”پاہرو ہوئے چور“ پچھوں وی ”گڈڑ کھکھڑیاں دا راکھا“ ورگے اکھاناں دی واج سنیوندی اے۔ ”پایا خلق آرام“ وچ لفظ ”ارام“ نوں وی ٹچکر دا کن لگ گیا جا پدا

اے۔

بھار خراج اُتاریا تے محصول تمام

توں جاپدا اے محصول تے ہالہ اصلوں مک گئے نہیں۔ دو جی سطر جیویں پہلی دے اعلان نوں ملکوے ای ٹھنڈا کر کے پیانوندی اے۔ تھوڑا کیتا بھارتے پایا خلق آرام۔ ایہہ اوہ فرق اے جیہڑا جلسی تقریراں والے وعدیاں وچ تے مگروں کیتیاں وضاحتاں وچ ہوندا اے۔ پرائیاں باتاں بتوئیاں وچ جنور بولی خلقت بولی دی رمز وی آہی۔ اتھے وی بزرجمبر دے آلو جاپدا اے بھنڈاں دی جوڑی نہیں تے سٹھ نکور نال جھان نوں چج پنے سکھیندے نہیں۔ خلقت بولی نوں پڑھ کے باتشاہی نوں پڑھاوَن ای بزرجمبر جیہاں گروھیاں وزیراں دا کم اے۔

کہانی وچ بزرجمبر نیکی دا نشان اے پر ایہہ نیکی کھلوتی اے بدی نال بھائی والی دے سرتے۔ ایہنے اپنے اندر لے کھے نوں ان گولیاں چھڈیا ہویا اے۔ بزرجمبر مسکناں دے مال وچوں آپی پتی گھن کے روئیاں والے نوں رہندا مال کھائی آؤن دی گھل دے کے گھریں آؤندا اے:

منت داری اوس دی خوبہ کرے قبول
لے کے اس تمہیں روئیاں ٹر پیندا مقبول

اتھے وی لفظ ”قبول“ اُتے اچیتی چھٹ ٹچکر دی پئی ہوئی اے جیہڑی ”مقبول“ اُتے ودھیرے پھیلر دی اے۔ پر جیہڑے پڑھن والے ”مسکناں دے مال“ نوں اکھوں اوہلے کر وئجن اوہناں نوں آپی پڑھت دیاں پلایاں تے پیاں ایہہ چھٹاں کیویں نظر آسکدیاں نہیں۔

قصہ ریت وچ بالاں اُتے دھرو ہوندا آیا اے۔ رانجھے پورن کسی نال اوہناں دیاں وڈیاں آپنیاں سوڑاں پاروں دھرو ورتیا۔ پر قصہ ریت نے ایس دھرو دیاں جڑاں نوں ننگیاں کر کے مڑ کجیا نہیں۔ سگوں

ایہدیاں ویسی کارناں نوں اوہناں نوں سرجن والی وار نوں ای آپنامول
 نیا۔ ایسے مول توں لکھت دا تانا پنا اساریا۔ رانجھے پورن سکی دی
 کہانی ایسے دھرو نوں جاچن کجھن دی کہانی بی۔ ایہدے مذھ مول نوں
 ادھیڑ کے نوں ویسی ایرے ڈولن دی کہانی۔ مولوی غلام رسول دی داستان
 وی قصہ بن کے قصہ ریت وچ کھلوون آئی اے۔ اتھے بال اپنے آپ
 نال تھے دھرو دی جڑ نوں تے پوند ای سنان گھندا اے۔ پر ایس سنان
 نوں ورتدا اے دیہار وچ آپی جاء بناون کیتے۔ اپنے سکھال کیتے۔ رانجھا
 پورن سکی سکھال تھدے نیں جند ہردے نیں دیہار دی کافی جڑ دی
 کان وکھاون لئی۔ یاں آکھو سکھال تجنن ای اوہناں دا سکھال اے۔ جند
 برن ای اوہناں نوں جیون اے۔

بزرگھمر قصہ ریت دے ویہڑے وڑیا نوکھا بال اے۔ مولوی صاحب دی
 داستان قصیاں وچ آپ پردیسی اے ایس پاروں نہیں جو اوہ پردیس واپری
 دا قصہ اے ایس پاروں جو اوہ قصہ ریت وچ ہن تائیں تھے آہر دے
 الٹ آہر چھوہندی اے۔ پر مولوی صاحب دا کم تے اتنا ای اے متے جو
 اوہناں ایہہ داستان چٹی قصہ لکھن لئی۔ ایہہ داستان تے کنیاں لکھتاں
 پر لکھتاں وچوں لکھدی مولوی صاحب دے وارے آئی اے تے اپنے نال
 اپنا پچھلا لگ لہیز وی لیا اے۔ جیہڑی وار وچوں ایہدی ہنتر بی جس
 پاروں بی سارے بھیت اوہے ہنتر وچ ای سانجھ کے قصہ ریت دے لڑ
 نال لڑ جوڑن آن کھلوتی اے۔

جدن کہانیاں وار وچوں آپی اساری لئی مسالہ لیندیاں نیں تاں اوہ پڑواراں
 بن دیندیاں نیں۔ پڑواراں وار واپر نوں اپنے ڈھو دی جاگ لا کے اپنے
 خواب خیالی ریز کے گھتیندیاں نیں۔ پڑواراں دا ڈھو اوہناں دے اپنے
 ویلے دا ہوندا اے۔ اوہناں دھڑیاں دے لاہے دا جیہناں ایہہ پڑواراں
 ورتیاں ورتاؤٹیاں ہوندیاں نیں۔ پڑواراں وار واپر وچوں کجھ گھنداں نیں
 کجھ چھوڑیندیاں نیں یاں آکھو اوہ وار واپر دی اپنے حساب سر پڑھت

مزدکیاں دی کرنی لوک چت وچ تاں آہی سو نابر سوجھوان وی مزدکانی
 ریت نال لڑ جوڑن دا آہر کریندے سن تے حاکماں لئی وی ایہناں ویہرو
 ڈھانیاں نوں مزدکی زندگی آکھ کے بھنڈ بھن کے نکرے لاون سوکھا ہا۔
 داستان امیر حمزہ دا نوشیروانی وار نوں پڑوارن اموی عباسی وار نوں پڑوارن
 وی اے۔ ایس داستان نے غزنوی دربار وچ تے مگروں دکھن آگرے
 رامپور لکھنؤ دیاں ہندوستانی درباراں وچ وار دی کیمڑی کاٹ نوں کیویں
 ولایا کیہ رمزیا تے کیہ پرچاریا ایہہ ویروا تاں اساں کرن جوگے کوئی
 نہیں۔ پر مولوی غلام رسول دی جوڑی پڑوار نوں جدوں اوہناں دے ویلے
 دی وار وچوں لنگھاونے آں تاں پرانیاں واراں پڑواراں دے ایرے
 جاگدے نیں تے کہانی دی ہنویں پڑھت اُساں لئی اگیرے ہوندے نیں۔
 مولوی صاحب دے ویلے لہور دے انگریزی دربار وی ہالے دی بدھی
 اگراہی چلائی اے۔ کجھ محصول وی مکائے نیں۔ ایس پر بندھ نے وی
 آکھن نوں بھار گھٹا کے خلق نوں آرام دتا اے۔ پرانیاں آکیاں باغیاں
 دے سیس جھکے جا پدے نیں تے نویں نوشیرواں دی دھروئی چوپھیرے پھر
 گئی اے۔ پر نویں ویہار لوکاں دی جیہڑی نویں میل بندی کیتی اے تے
 نویاں میلاں دیاں نویاں دوپھیراں کوں اپنے لاپے داہ ٹورن دا جیہڑا ڈھو
 بنایا اے اوہنوں دیکھو ایہہ شعر کیویں رمزدا اے:

پاہرو ہوئے چورتے دوست گرگ ہرن
 باز چڑی اک تاش تے رل مل چوگ چلکن

دستور العمل باتشاہی واریاں وچ بھونیں پر بندھ دی سرکاری کتاب نوں
 آکھدے سن۔ مغل شاہی ویلے وی ایہو ناں درتیندا ہا۔ دیکھو ایس اک
 لفظ بزرجمبر دی پوری گل اتے کیویں سرکاری رعب دی چھاں کر دتی
 اے جیویں ادھا بھار خلق دا تے ایس لفظ دی ورتوں نال ای بہہ گیا

جو بزرجمبر قباد دا حکم عدولیا اے باتشاهی دا نہیں۔ شاہ دا کولا حکم عدول
 کے باتشاهی دا کچھ پوریس۔ نویاں جمیاں دونہاں بالاں وچ دو جماندرو گن
 نہیں۔ حمزہ وچ تران تے عمر وچ چلک اے آخراں دا۔ ایہہ دونویں گن
 ایرانی تخت دی سنبھال دے کم آسکدے نہیں۔ شاہی دربارے بسختک
 دیاں کولیاں چالاں تروز سکدے نہیں۔ سو وزیر بزرجمبر شاہی وظیفے آتے
 ایہناں گنی بالاں دی پال دا پر بندھ کر کے تخت تال آپٹی وفادای نہاہی
 اے۔ اوہ نور شاہ دا نہیں شاہی دا اے۔ بزرجمبر ایہہ متا سرے چارہمن
 دا توز تائیں اپرالا کریندا اے۔ پر نوشیرواں دی پوٹی سمجھ اوہنوں راہ
 نہیں دیندی۔

حمزہ دا نويکلا تران تے کجھ چہ نمبر کے ظاہر تھیندا اے بزرجمبر آتے
 ہمدیاں تے ظاہر تھیندا اے اوہدا نويکلا حسن:

کے دے وچ آوزے دل وچ خوشی تمام
 کیتا بزرجمبر نے کے وچ آرام
 سد کے دی خلق نون دتا بہت انعام
 شفقت کرے تسلیاں اپر حال عوام
 وچ گھر عبدالمطلبے خبر سئی تس حال
 بیٹا پیدا ہويا زیبا حسن جمال
 نور ورھے رخساریوں لبوں شفق دا رنگ
 زیب جھڑے پیشانیوں دیکھ رہے دل دنگ
 پیوستہ وچ ابرواں خال زمرہ گوں
 سیب زغن وچ غبغبوں خوش حلقہ موزوں
 انور جرم ستاریوں تیز بدن دی لوء
 رہے نظارہ کردیاں جان آشفته ہو،
 چمکے اختر بخت دا متھے دے وچکار

خون سعادت دکندی زیب کھلی گلزار
 عبدالمطلب لے گیا حمدے نوں حسب جا
 اگے بزرجمبر دے دھریا تر ت لے جا
 ڈنھا بزرجمبر نے جاں اوہ نقش زگار
 گل وانگوں گلزار دے کھلیا وچ بہار
 چایا بزرجمبر نے آپنی وچ کنار
 وکھ صفائی حسن دی حمد کہے سو بار
 خال زمرہ رنگ تے بوسہ دیوے شاد
 تینوں عبدالمطلب لکھ مبارکباد
 خال اس دے وچ ابرواں روشن شرف دلیل
 ایہہ نشانی خوب ہے وچ اولاد خلیل

حسن دا ایہہ نقشہ اوہو اے جو ریتل فارسی قصیدیاں وچ ہوندا ہا۔ فارسی
 قصیدے والا حسن ای مولوی غلام رسول دی کتاب دا پروانیا حسن اے۔
 جیویں حسن سو بھا دا کتابی ہون، فارسی ریت دی نکسال دا گھڑیا ہون لازمی
 ہووے۔ خبرے ایہہ ایس پاروں ہے جو مولوی صاحب بھانے حسن پردیا
 گن اے۔ دراڈا تے اچیرا، وڈیری ریت دا وڈیا یا سو ڈاڈھا سو پوجن جوگا۔
 ایہہ حسن اے باتشازادیاں تے باتشازادیاں دا سرداراں امیراں دا۔ ایہہ
 حسن دکھالا اے اچیرے تے تا۔ اچیریاں سترائیاں جاتاں دا حسن پڑھیو
 پڑھی ترے آوندے آد جگادی چکھے دا ج سروپ اے۔ فارسی ریت وچ
 ایہو حسن بندے وچ ربی ذات دے جھلکار دا رمز روپ وی اے۔
 حسن شاہ یمن دی دھی دا ہووے
 تے خوبی رخسار تھیں شمس صبح وچ بند

یاں نوشیرواں دی دھی دا

سورج وانگ چمکدے زُخسارے پرتور

یاں عرب سردار دے سچ جے بال دا

نور ورھے زُخساریوں لبوں شفق دا رنگ

گکھ ”زُخسار“ ای رہندی اے تے رمز چون او سے ریتل بھنڈار وچوں
بھاویں مولوی صاحب دا مہین کسی ہتھ ایہناں نکسالی رماں دے ون
سۆنے ازمائے جوڑ الیک وکھاون نوں نت اتاوا وی رہندا اے۔ ایہہ رمز
ریت دسدی اے جو ربی حسن تت اے تے باتشاہی حسن اوہدا دکھالا۔ تے
ایہہ دکھالا پیڑھیو پیڑھی ٹردا اے۔ سو ایہہ ریت ربی حسن نوں تت تے
وکھالے دے بھیت راہیں باتشاہواں سرداراں دی پیڑھی وانی نال جوڑ دیندی
اے۔ اوہناں دی اولاد دے سراپے نوں حاکی دے قدرتی حق دی مہر بنا
وکھاوندی اے۔ سوہن تے تران نوں اک کریندی اے۔ دیہہ بلکار نوں
ربانے تران دا رُوپ بنا کے زور نوں حق سچ تے حق سچ نوں زور بنا
پرچاردی اے۔ ننان آپے ای کوجھ تھی ویندا اے تے گُور وی۔

سردار دے سچ جے بال دا حسن تے زور اصلوں اک اے تے ایہو حق سچ
دا سُرُوپ اے جماندرو جدی۔ ایسے سُرُوپ نوں ساسانی شاہی دا جدی
وزیر اپنے جدی علم راہیں سجاٹدا اے۔ بزرجمہر دے آون توں پہلوں
اوہدے ہتھوں ہوون والے شاہی ظلم دی اگونہی خبر مکے سچ گئی ہوئی اے
سو اوہدا آون انج اے جیویں کڑکدیاں بدلاں وچوں رحمت دا مینہ لہندا اے۔
ڈراوے تے مہر نوں جوڑ ورتاون ڈراوے وچوں مہر کڈھ وکھالن ڈراوے
نال ڈھا کے مہر نال اٹھالن حاکی دی پرانی انکل اے۔ بزرجمہر ماڑیاں لوکاں
وچوں لنگھدا اوہناں نوں فارسی ناواں ”خلق“ تے ”عوام“ راہیں تھوہ نکانے
لاوندا انعام تے تسلی راہیں کیدا سرداراں دے گھر بجد اے تے سچ
جے بال سردار دیاں حسن نشانیاں سجان کے اوہدی تران کرنی نوں اگونہا

ہوک دیندا اے۔

ایہہ لڑکا وِچ خلق دے ہوگ سعادت مند
ہوسی عالی طالع پاوے قدر بلند

ثانی قوت ایس دا ہوگ نہ وِچ جہان
دیو پریاں تے آدمی من گے فرمان
روئے زمین دے باتشاہ اس نوں دین خراج
ہوسی صاحب حکم دا سرتے جھلے تاج
وِچ گھراں کفار دے ایہہ پاوے گا سوگ
جگ وِچ ثانی ایس دا مرد نہ کوئی ہوگ
خادم ہوسن ایس دے زور آور وِچ جگ
دشمن مارے جاوسن جیس ول پوسی وگ
پوے زمین وِچ ایس دی چارے طرف کہا
غلبہ ایس دی گرز دا پوے یلاں وِچ دھا
دین محمد پاک دا روشن کرسی پھیر
غالب حمزہ ہوسیا کافر ہوسن زیر
ایہہ حمزہ دیاں خوبیاں خوبجہ کرے بیان
ہوندے آہے حاضرین سن سن کے حیران

اگوں پوری داستان ایس اگوئے بزرجمہری خلاصے نوں کھولدی اے۔ حمزہ دا
دیہہ تران کل جہاں دیاں بلواناں تے بھارو اے۔ سبھ جگ جاتے گھلاٹ
اوبدے ساہنے آؤندے نیں تے مار کھاندے نیں۔ گھنے تے اوبدا لوہا من
کے اوبدیاں یاراں وِچ رل ویندے نیں۔ جیہڑے نہیں مندے اوہ خراب
تھیندے نیں تے اوڑک مر سجدے نیں۔ پوری عمر حمزہ دی لڑائی دے پڑ وِچ

لنگھدی اے۔ خلاصے وچ دو جی تند ہے دین دی۔ داستان دے دین دا
 ظاہر اے ”دین محمد پاک“ نال کوئی جوڑ نہیں پر داستان اپنے دین نوں
 پرچارن لئی اوس دین دا ناں ورتی آؤندی اے۔ جیویں داستان دے حمزہ دا
 اصل حمزہ نال کوئی جوڑ نہیں پر داستان اپنے ہیرو دا آدر بناون واسطے
 اوہنوں نت عم رسول پئی آکھدی اے۔ اسلام دے آون اگدوں ای حمزہ
 دے ویری کافر نیں تے اوہدے بلی مسلمان۔ بیلیاں دا دین ویریاں دے
 ویدہار توں وکھرا کاس توں ہے ایہہ ویروا پوری داستان وچ کتے نہیں آیا۔
 داستان کل جہان دیاں باتشاہواں تے سرداراں دیاں حمزہ دی فوج نال
 لڑائیاں دی کہانی کریندی اے۔ پر ایہہ جنگاں خلق نوں کیہ آرام
 دیندیاں نیں ایہدا پتہ نہیں لگدا۔ دونویں دھراں خلق دے تارے ہالے
 دے سرتے نت جنگاں لڑن داتے ویہلے ویلے عیش ہنڈوان دا کم کریندیاں
 نیں۔ ہالہ تارن لئی خلق دے پوہرے دی بھکھ دکھ دی کہانی وکھری پئی
 چلدی اے داستان دی لکھت دے بیٹھ دبی داستان دی سچیت رُجھ توں
 پرے کتے۔ ایہہ کہانی لکھت دا مول نہیں لکھت دا مول زور اے زور
 آوری دی سیاست اے۔ کتاب وچ ”مذہب پاک خلیل“، ”اسلام“ نرا اک
 دھڑے دا سرناواں اے رسم ریت دا سرناواں۔ دؤبے دھڑے دا ناں کفر
 اے۔ دؤبے جو وی نیں جد تائیں ساڈے زور اگے ڈھیندے نہیں ڈھے
 کے لہنوں مندے نہیں کافر نیں بندے ہوون بھاویں دیو۔ ہر اوپرا کافر
 اے جد تائیں اوہ ساڈے تران ادھین ہو کے ساڈے نال نہیں ہو ویندا۔
 آچی این منواونا ای باتشاہی سرداری دا دین اے۔ کفر اسلام دی گل دا دھارا
 تے زور آوری سیاست دا دھارا کہانی وچ نالو نال پئے ٹردے نیں توڑ۔
 ایہہ دونویں دھارے اک دوجے دے ساہویں تھی کے اک دوجے نال
 کھیہ کے اپنا لیکھا جوکھا نہیں کرویندے۔ کہانی وچ سبھ دھڑیاں دا تت
 مت اکو ای اے اوہناں دا ویسی کرم ویسی مچا اکو اے۔ داستان وچ تت
 مت دا بھیڑ کوئی نہیں۔ اکو میل دیاں وکھ وکھ ڈھانیاں دا اکدوجی تے

بھارو تھیون لئی گھول اے۔ ایسے پاروں لکھت دا مول ڈھنگ دوہرائی
 اے۔ سبھ جنگاں دا ندھلا نقش اکو اے۔ اوہو وقوے ناں تھاں وٹا کے
 نت پنے دوہریوندے نہیں۔ ایہہ سنگسار ان تھک دوہرائی زور آوری دی
 سیاست والیاں دی آپنے ورتارے نال سنگسار جڑت دا نشان اے۔ آپنے
 ورتارے آتے اڈول چک دا وی تے اوہدے بارے وچو وچ نت ڈھکھدی
 بے وسابی دا وی۔ ایہہ لگانار دوہرائی آپی نیجھہ نوں بھنسن دا ڈھو وی
 اے تے دیلاں دی دیکھنی نوں بھنسن دا ڈھنگ وی۔ حمزہ دا زور مردانہ
 زور ہونداں رہانا زور وی اے۔ رہانا زور ظاہرا ہر ویلے حاضر نہیں۔ ایہہ
 حمزہ دی بندہ جون دا انگ ہونداں اوس توں باہرا وی اے۔ کارگیری قصہ
 کار دی ایہہ ہے جو اوہ حمزہ نوں ایس پڑ بندہ وصف دے ہونداں وی
 بندہ ای رکھدا اے۔ حمزہ دا زور جوانی مردو حسن نرا جگ وجدیاں
 زور اوراں نوں ای نہیں نوآوندا۔ جگ وجدیاں سوہنیاں نوں وی نوآوندا
 اے۔ ایہہ سوہنیاں باتشاہزادیاں نہیں دیس دیس دیاں۔ زنانہ حسن مرداویں
 طاقت تے دولت دا ای اک کچھ اے۔ ایہہ طاقت تے دولت والیاں دا اوہ
 گن اے جیہڑا اوہناں دی کمزوری وی اے ایہدی اوہناں نوں سنبھال کرنی
 پوندی اے کیونجو کسے ویلے وی ایہہ اوہناں لئی میہنا بن سکدا اے۔ حسن
 دا پڑ زور دے پڑ پکھے لگیا ہویا اے۔ زور دا پڑ مارنوتے حسن دا پڑ لگا ہو
 ویندا اے۔ پر حمزہ دے وجرے پاروں حسن دا پڑ اگونہا ای فتح ہو گیا
 ہوندا اے۔ پر حمزہ ایس فتح نوں اکاہرا نہیں رہن دیندا۔ عاشقی حمزہ دے
 مردو دا قدرتی وصف اے۔ اوہ اگونہی ہری باتشاہزادی دا آپ باقائدہ عاشق
 تھیندا اے تے وت اوہدے نال نکاح کریندا اے۔ --

تریجا بال جس زور آوری دی سیاست وچ وڈا پتر بننا اے عمر اے۔ نہ
 اوہ بزرجمبر ہار جدی وزیر دا پتر اے نہ حمزہ ہار جدی سردار دا۔ اوہ جدی
 غلام اے۔ پر اوہدے کول وی کوئی جماندرو گن اے۔
 بزرجمبر دا غلم اوس گن نوں باتشاہی ویہار دے لکھے لاون کیتے جوکھ لیندا

فارغ ہو کے ایہدھروں خواجہ کرے نگاہ
 مرد ڈٹھا اک کھڑا ہے آہا اندر راہ
 ہے لڑکا وچ گود دے دسد ا شاد بڑا
 پچھیا بزرجمہر نے ایہہ ہے کون کھڑا
 لوکاں کہیا اوس دا امیہ زمري نام
 وچ گھر عبدالمطلبے رہیا پیک مدام
 سد خواجہ تس پچھدا گودی تیری کیہ
 کہنوس میرا طفل ہے راتیں ہو یا سی
 وچ لباندے ہسیا سن خواجہ ایہہ گل
 ہتھ دونویں تعظیم نوں کیجے اوس دے ول
 لوکاں بزرجمہر تے عرض گزاری عام
 عاجز دے فرزند نوں کیوں توں کریں سلام
 کہیا تسیں نہ جانڈے ایہہ آہا کیہہ چیز
 ہوگ چراغ محمدی لشکر وچ عزیز
 ہوسن ایس وچ خوبیاں کیہ کجھ کراں بیان
 ہمد حمزہ شیر دا ہوسی ہر میدان
 ایسدے ہتھوں رووسن روئے زمیں دے شاہ
 پکڑ حصار کفار دے کرسی مار فنا
 بڑے قصبے ملک دے اندر پاوے گا
 جیہدھر جاوے خط لے جنگ مچاوے گا
 اندر سفر چلیندیاں چلے مثل ہوا
 ہوسی پیک رسول دا کرسی فضل خدا
 بادشاہاں دیاں داڑھیاں پھڑ پھڑ من لوے

راتیں ستیاں دشمنیاں پکڑے بھن لوے
 ہوسی وڈا مسخرہ ایہہ طرار عیار
 عقل آتے وچ مصلحت بھی ہوسی ہشیار
 کہہ صفتاں وچ مکیاں بعد تمام کلام
 دھریا بزرجمہر نے عمر امیہ نام
 شتر زروں بھر دیوندا امیہ زمری نوں
 ایس لڑکے دی پرورش جا ایس تھیں کر توں

عاجز دے پتر نوں سلام بزرجمہر دا ہاسے نال اے جیویں شاہی مسخریاں
 نوں میر وزیر سلام کریندے نیں ' جیویں چودہری بھنڈاں مراسیاں نوں
 کریندے نیں۔ عمر دا گن ٹھگ چلتر وی اے تے ہاسا پوان وی۔ ایہہ
 دونویں گن عاجزاں دے نیں۔ ایہہ ماڑیاں دے ہتھیار نیں جیہڑے
 اوہناں دے جگاں بدھی کشالے نے تیار کیے نیں۔ ماڑیاں دا ہاسا کھل
 کھیڈن اے اپنائیت اے گھڑیاں دے بنائے و تھ وکرے دے اڈمبر دے
 بھار گور نوں چنی چنی کر ویکھن اے۔ ایہہ مجبوری دی دتی انہوند وچوں ہوند
 دا مڑ لہمن اے۔ گٹڑے ایس ہاسے کنوں تراہندے نیں۔ سو لہنوں ہتھ
 بیٹھ رکھنا چاہوندے نیں۔ ماڑیاں دے ٹھگ چلتر نوں وی اوہ ہتھ بیٹھ
 رکھنا چاہوندے نیں اپنے ولوں ہٹا کے ویریاں اتے ورتن لئی۔ سو عیار تے
 مسخرے دیاں دو نوکریاں اوہناں رکھیاں نیں عاجزاں دیاں فرزندیاں لئی۔
 غلام بچیاں لئی۔ عمر اوہناں دا تیار کیجا پاتر اے جیہڑا اکو ویلے ایہہ
 دونویں نوکریاں بھیندا اے۔ اوہدی ہستی اپنے میل دا دتا کچا مال دی اے
 تے جماناں دئی دیکھنی ہر ڈھلی ڈھال وی۔ سو اوہدی ہستی باتشاہی دیہار
 دی نوکری وچ رہندیاں نت ایہدے کندھیاں ول اُلا رہندی اے۔ اوہ
 آپوں کدے نہیں ہندا۔ جماناں دیاں ویریاں نوں اپنے کوجھ سڑوپ
 تے ہسن نہیں دیندا۔ ایہہ کوجھ سڑوپ تے ہے جماناں نوں ہساون کیے

تے ویریاں نوں بھلاون کیتے۔ سو جماناں دیاں ویریاں کنوں اوہ ہسن دا
کرڑا مثل بھرویندا اے۔ اوہ ویہار دے بنائے قاعدے قانون نوں انجھک
پیا بھنیندا اے۔ ایہہ قانون بھنن وی اوہدی نوکری دا حصہ اے۔ اوں
تگڑیاں لئی اوہ کم وی کرنے ہوئے جیہناں وچ اوہ آپ ظاہرا اپنے ہتھ
لیرا نہیں سکدے۔ جماناں بھانے اوہدی بے لحاظی تے بے شرمی ہسن جوگی
تے ہے پر کدی کدائیں ایہہ اوہناں نوں بھٹریاں وی پواندی اے۔ سو
نیاتا گھت کے رکھن والی اے۔ جماناں دی نوکری وچ اوہنوں کوئی تھڑ
نہیں وت وی اوہ نت پیسے دا بھکھا پیسے دا پتر اے۔ اوہدا ایہہ دکھالا
تگڑیاں دی دیکھنی پاروں اے تے ایس دیکھنی اتے سٹ دی اے۔ پیسے دی
انگ بے لوزی بھکھ ویہار واناں دی آٹی بنتر دا گجھا ڈھرا اے جیہنوں
اوہ لکیندے نیں۔ عمر ایس بج نوں ظاہرا آپنا کے ننگ جتا کے تگڑیاں
ولوں آٹی اندروکی کاوڑ وی ٹھاردا اے تے ایس بج نوں اپنے میل دے
پیٹے پوا کے جماناں دا گھر وی پورا کریندا اے۔ اوہدی بے انت ہتھ
چلاکی انت جماناں سیتی اوہدے جدی لاگ دے لیکھے لگی ہوئی اے پر
وت وی نت اوہناں دے ہتھوں نکلن نکلن پئی کردی اے۔ ایس لاگ
صدقہ اوہنوں کجھ ات مارو ہتھیار وی ڈھی گئے نیں۔ جیہناں دی ورتوں
جیمان ہتھیں کرن تے مردی نوں میہا اے۔ عمر نوں کوئی میہنا نہیں۔ اوہ
مردی والیاں دی نوکری وچ اے۔ آپ مرد نہیں۔ مردی تے جماناں دا
وسب اے۔ ماڑے میل دی ہستی تے تگڑیاں دی دیکھنی سر اُسرنی ہوئی۔
ماڑے نوں اپنے پڑیں لڑاون کیتے اوہ مردی دی چونڈھی ونڈ سکدے نیں۔
ماڑی نوں سچ چاڑھن لئی حسن دا توہما چھہا سکدے نیں۔ سو عمر نر
نہیں۔ اوہدی ہستی نار رنگی اے۔ نار ہوند دا اوہ ویہریا روپ جیہنوں مردی
نے اپنے تراہ پاروں چتیوں لاہیا اے پر جیہدا مردی دے گجھ پت وچوں
جادوگرنی ڈائن چزیل پھھے کٹنی بن کے نت باہر پیا اُلردا اے۔ جتھے حمزہ
دا بلکار نہیں سردا عمر دی ولکاری سر جاندى اے۔ حمزہ سریر دا زور اے

تے عمر عقل دا۔ حمزہ دے بکار وانگ عمر دی ولکاری نوں وی قدرت دا
 (اصل وچ نسب ریت دا) تھا پڑا اے اوہدی باریکی پھرتی چلتر تے کاراگری
 نوں۔ جگ نوان وچ عمر حمزہ دی بانہہ اے۔ حمزہ نوں اپنے سرداری
 نسب پاروں بکار ڈھیجا اے تے عمر نوں اپنے پیٹے پچھے پاروں عیاری۔
 زور تے عیاری دونویں رل کے اک تھی کے 'جگ جتدے' میں تے
 حاکمی گھوکیںدے نہیں۔ حمزہ جو ظاہر دسدا اے اوہا کریندا اے۔ عمر جو
 دسدا اے اوہ نہیں۔ اوہدا ظاہر اصلوں کوچھا بے ڈول تے ہاؤ پینا اے۔
 حمزہ دا ہوون اپنے ظاہر رنگ وچ رہن اے۔ عمر دا ہوون نت رنگ
 وناون اے۔ ایہہ دونویں نکر اویاں باناں رل کے جنگاں جتن تے حکم
 چناون دی سیاست بندیاں نہیں۔ اکو رنگ رکھن 'اندروں باہروں اک
 رہن مردو کجھیا جاندا اے۔ رنگ وناون 'اندر ہور تے باہر ہور ہوون
 رنیپ۔ عیار پھسھے کٹن اے۔ رن چلتر دا کسی روپ۔ عیاری ماڑیاں دا
 دیلیاں دا زچہ ہا۔ ڈاڈھیاں دی ڈاڈھ دا ترور۔ مڑ ڈاڈھیاں ایہہ اٹل پایا
 تے ایہہ کسب بن گیا۔ لشکراں وچ عیاراں دیاں پکیاں توکریاں نکل
 آئیاں۔

عمر امیہ حمزہ دے گھر دا غلام بال اے۔ عیاری اوہدی جماندرو اے
 اپنے میل دا جنانا اوگن جیسے حمزہ دی نوکری وچ کم آ کے گن بننا ہے۔
 عمر نوں جنانی دی کوئی تاگھ نہیں کیونجو اوہ آپ اندروں اک جنانی اے
 کمی میل دی جس آپنا تن من سوٹے سائیں دے لیکھے لا چھڈیا اے۔ پر
 سائیاں دی ویکھنی وچوں اوہدے ولوں بے وساہی مک نہیں سکدی۔

عمر دی بتر دی جماندرو ڈول پاروں کھیں واریں ایہہ نتارا اوکھا تھی ویندا
 اے جو ڈاڈھیاں نوں مار مکاوں تے بے پت کرن دا اوہدا ہاوڑا حمزہ نال
 لاگ پاروں اے یا آچی غلامی دی اندروکی کاوڑ پاروں۔ اوہدی بے رحمی
 ججماں دی دیکھنی دا پرچھاواں اے یاں ایس اندروکی کاوڑ دا جان بوجھ کے
 کیتا دکھالا۔ ججماں دے پڑ وچ عمر غلام ہستی دیاں دسوں باہریاں پکھاں
 نوں وس کرن دا ورتن جوگ بنا گھنن دا نشان اے۔ پر ایہہ کچھ وس ہو
 کے دی ورتن وان ہوندیاں وی نت ہتھوں نکل ونجن دی بے وساہی پئے
 جکیندے نیں۔ عمر نوں کھتھیں پوایا کوجھ سروپ ہساونا رہندیاں وی ڈراوٹا ہو
 کھلوندا اے۔ اوہدے کھنن ججماں دی سیوا وچ جئے رہن پاروں وفادار
 پالتواں ولا ہیج تے جگوندے ای نیں پر نالو نال پیراں پٹھ رہنے اک نت
 ان پورے کچے دا جھلکار وی دتی آوندے نیں۔

عمر نے عیاری دا کسب انج کمایا اے جو اوہ ہن کوئی عام کمی نہیں رہیا۔
 اوہدے کنوں وڈے وڈے دریام سپہ سالار ویر تے باتشاہ کنبدے نیں۔
 سبہ ہستی والاں نوں نت اوہدا دھڑکا رہندا اے۔ حمزہ دے زور نال اوہ
 آپنا زور بھڑا سکدے نیں پر عمر وی گھٹی گھات دا کسے کول کوئی اپاء
 نہیں۔ عمر کیاں کسبیاں دی گھال دا اوہ سکھرا رنگ اے جیہڑا آچی پرانی
 وتوں نکل کے اک نویں اٹھل جگت وت بن چکیا اے۔ اک نویں ابھرویں
 جگت شاہی دا زچھ۔ عمر دے کسب ساہنے حمزہ دا زور وی اکاہرا تے موٹیرا
 جیہا وصف جا پن لگ پوندا اے کدیں۔ پر عمر دا سارا کسب کمال اپنے
 جدی لاگ پٹھ اے۔ اوہ امیر دی نسبی سرداری نوں نت بھالدا سنبالدا
 اوکڑاں وچوں کڈھیندا اے۔ نال اوہ اپنے دلدار سردار دا روح پرچاؤن
 والا درباری مسخرہ وی اے۔ کہانی اوڑک کسبیاں اتے نساں دی سرداری
 نوں کاراگری اتے زور دی چودھر نوں مندی مناوندی اے۔ ایہہ پرانی
 بھونیں والی وچوں نکلی ریت اے جیہنوں نکلی مالکی والے وی ہمیش پوجی
 آئے نیں۔ تک مالکی دی سوڑ ہنڈیندیاں وڈ مالکی والا چوڑ پینترا دھارنا وی

اوہناں دی اندرلی لوڑ اے۔ مولوی غلام رسول دے ویلے ایہہ لوڑ نوں
 ویہار دے بھارتے ڈونگھیری تے تکھیری کر دتی اے۔ بیٹ دی گوجر
 نوں تے پنجاب دی ہور تک مالک جئاتر نوں ایہہ سار متے تھئی اے
 کہ کوئی نہ جو نوین دیہار دے موہری تے مہاری انگریز راس وال نہیں
 جیہناں اپنے دیس وچ تے نہاں اتے کہاں دی سرداری چروکئی منوا
 گھدی ہوئی اے پر اتھے اوہناں دی ورتن باتشاہی والی اے کیونجو آپٹیاں
 گھڑتاں دی وکری دا جگت کھلار ودھاون لئی تے بگائیاں جوہاں وچوں کچا
 مال سوتے بھا آپٹیاں کارخانیاں جوگا ڈھون لئی پرانے باتشاہی رچھ دی وی
 لوڑ ہے۔ سو جیہڑے اپنے ملک وچ گھاڑو راس وال نہیں پنجابے باتشاہی
 روپ وچ اتے نہیں۔ اتھاویاں نکلیاں وڈیاں بھونیں والاں نوں اوہ
 نوشیروان ای سہی ہوندے نہیں جیہناں دا اک ہتھ بزرجمہر اے تے دو جا
 بختک۔ اک ہتھ لہور دربار وچ براجا ٹھار کے بھونیں والاں نوں
 وسا ہوندا اے تے دو جا شاہوکاراں دے نوہہ اوہناں دی سنگھی دھرا دیندا
 اے۔ اوہ امیر حمزہ بن کے بزرجمہری ہتھ دے آسرے نوشیروان دے
 دربار پہن لوڑدے نہیں۔ اتھے وچ کے اوہداحسن ویاہون دی اوہدے
 گھر جوئی بہن دی سوچدے نہیں۔ ایہہ نہیں نہیں سوہ جو حمزہ دا وارا تے
 چروکنا لد گیا۔ تے عمر عیار چروکنا ایس نوں نوشیروان دی نوکری وچ اے۔
 بزرجمہریاں کہہ تے بختکیاں کہہ اوہدے ہتھ دیاں صفائیاں
 نہیں تے نوشیروانی وی اوہدا ای رچایا ساگ اے۔

بال عمر دے جمن تے بزرجمہر دی تقریر سڈیاں سار ای ایس وڈیرے عمر
 دی کرنی جاچن ٹرپے آں۔ بال دی کرنی دیکھی ای نہیں۔ بال عمر حمزہ
 وانگ ایرانی دربار دے وظیفے تے پیا پلدا اے۔ بھوویں اوہدے تے حمزہ
 دے وظیفے وچ اک چالیہہ دا فرق اے۔ پر گھروکے غلام دا پتر ہوون
 پاروں وی تے بزرجمہر دی آکھنی پاروں وی اوہناں دی پال اکھئی ای پی
 تھیندی اے۔ بال وظیفے تے پلدا تے پیا اے پر اے نوکری نہیں لگا سو

ہے ائی ہو کہیہ اے؟ بدتمیزی کہ لاڈ کھیڈ جیویں بال تکان نال تکان
جوڑ کے کریندے نہیں کہ دیہرے کمی چھوہر دی چاگھ؟

جے بالاں دی شاعری والی کھیڈ وچ آگئی اے تاں سانوں وی اک نکی
جیہی کھیڈ کر دیکھئی چاہیدی اے۔ دوہڑے دی تال نوں دوہہ ڈھنگاں
نال پڑھیا جا سکدا اے۔ طلبے دی بولی وچ آکھو ایہدے دو جھول بن
سکدے نہیں۔ اک وسرام نال تے دو جا بے وسراما۔ بعضے سیانے آکھسن دو
جھول نہیں ایہہ دو دکھ دکھ تالاں نہیں۔ جیویں وی ہے جے سردار دے
سوال نوں دوہڑے دے ریتل انگ وچ وسرام کے پڑھے تاں زور
”کیوں“ اتے آوندا اے پر عمر دے جواب نوں بے وسراما کر کے پڑھے
تاں زور ”فرمایا“ تے آویندا اے۔ سیانے آکھسن چھڈو ہٹھیاں پر تاں نہ
پاؤ۔ دوہڑے دی ریتل پڑھنی وچ وی زور جنتھے چاہو پے جاندا اے۔ گل
سیانیاں دی وی ٹھیک اے اوہ نہ کرن۔ ایانیاں دا کم ای کھیڈن اے
سو کھیڈ دیکھن۔

جد امیر عبدالمطلب آکھیا ”چھوڑ میرے فرزند۔ دا ساتھ اجیہا توں“ تاں
اگوں عمر دا جواب انج اے جیویں گل مالک نال نہیں اپنے ہان دے
نال اے۔ سگوں گل وچ مالک نوں کھلی چاگھ اے جو لوڑ تے تہانوں
میری اے۔ ”لے ویکھ لے“ والی سینت انج اے جیویں گلی بزار دے
چنڈے پکوڑ دو جے نوں جھوٹھا کچا کرن لئی کسے ترتجے راہ جانڈے نوں
وچ لے آوندے نہیں۔ اتوں پنن والا پینترا ہتھوں ناہس چھڈیا۔ سردار
دے ”میرے فرزند“ دا ولدا ”ہت تیرے“ نال دتوس۔ اشرف بولی نوں
بزار بولی نال چکھوس۔ ایہہ پھوکی پھنڈ وی کوئی نہیں۔ ساتھ دی حاجت
آہی وی حمزہ نوں ای۔ عمر نوں حمزہ اتے آپی پکڑ دا پک اے۔ مڑ آون
نال اوہ ہتھوں شیر تھی ویندا اے۔ اک دیہنہ حمزہ نوں بت خانے گھن
ویندا اے۔

نمر کہے سن حمزیا سنیا ہے یاں ناہے

جان ستاویں اساں دی پاویں نت فساد
 اندر تیرے جھگڑیاں گھر ہوسی برباد
 ہو یا اگے باپ دے حمزہ عرض گزار
 ایویں سی فرماوندا عمر امیہ یار
 عبدالمطلب آکھدا عمر امیہ نوں
 جیوں کیوں کھڑا کراوندا نت قضیہ توں
 باز نہ آویں ظالما ظلم کماون تھیں
 دل وچ خوف نہ رکھدوں جھگڑے پاون تھیں
 توں میرے فرزند نوں کر چھڈیا گمراہ
 توں بدیاں کراوندا اے ظالم بدراہ
 عمر امیہ آکھدا عبدالمطلب نوں
 خبر نہیں میں براہاں یا ہیں ظالم توں
 دس بھلا کیوں بتاں نوں تھیں پکارو رب
 شرک کماون ہاریاں ملے عقوبت جھب
 مذہب پاک خلیل دا تھیں وسارو کیوں
 بے جاناں نوں رات دن پنے پکارو کیوں
 منگ مراداں بتاں تھیں جو دل کردے شاد
 باجھ مراداں جاوکن آخر ہو برباد
 حمزہ کولوں بتاں دا نام گویا میں
 ستا دین خلیل دا موڑ جگایا میں
 سونے دے بت کافراں سٹ پھڈے بے کار
 میں گھر نوں چالے گیا ورت لوواں دن چار
 ایہہ اسی بت سونیوں آہے سی کس کام
 ورت لوواں میں کھائی کے پاواں خوشی تمام
 عبدالمطلب حال سن ہو ربیا خاموش

یاد کرن دا اساں نوں اے نہیں دل یاد
 کر کے یاد دکھا دیو اے میرے استاد
 حمزہ وانگوں میاں جی میں ایہہ ناہیں خو
 ایویں ہے جی چاہوندا جو ہووے سو ہو
 حمزہ میرے نالدا بھادیں بول پوے
 میں بولاں جاں رج کے ملاں بول لوے
 پڑھیاں ہویاں اگلیاں ہور پڑھاوے کون
 جھڑکن جھمبہن، نال ہے دو تن کھاوے کون
 الٹیاں سمجھاں والیاں نوں سمجھاوے کون
 پکڑ لوے شاگرد تے پھیر چھڑاوے کون

ملاں جھتھا ہو کے عمر نوں ماردا اے تے عمر مار دا بدلہ لین لئی ملاں دی
 نوں جتی ویج کے سبھ دے ساہنے مٹھیائی کھاندا اے تے مڑ مدرسے
 نہیں وڑدا۔

پرائیاں واراں ویج اوہ بال دی آوندے نیں جیہڑے آپٹیاں ان جھک
 اتھریاں کرتوتاں نال وڈکیاں عزت عہدے والیاں نوں چکی کرویندے
 نیں جیویں رسالو، تے اوہ وی جیہڑے ریتل پڑھائی توں ناہیں۔
 استادان نال ٹھٹھے کریندے نیں اوہناں دے مراتے نوں نر آدرا کریندے
 نیں جیویں دلا بھٹی۔ ایہناں دونہاں بالان راجیاں رانٹھاں دی اولاد
 ہوندیاں دی وڈیاں ہو کے مھکے حاکم ویہار دی نابری دا نشان بٹنا اے لوک
 چپت ویج۔ ایہناں دی بال وارے دی کرنی پکی عمر دی کرنی دی پنیری
 اے۔ مولوی غلام رسول دی لکھت ویج اتر کے عمر وی ایہناں بالان ویج
 رلدا جا پیدا اے۔ پر اوس وڈیاں ہو کے زور آوری دی سیاست دے ریتل
 پڑ ویج ای رہنا اے۔ اتھرا انموڑ بے لحاظ رہندیاں زور زر دی چالو کھیڈ
 دا کھڈکار تے کھڈونا بٹیا رہنا اے۔ سو اوہ نکیاں ہوندیاں ایہناں بالان ویج

وڑداتے ہے پر وڑدیاں ای نکل آوند اے آپنے نج لوبھ پاروں۔ انج
 جا پدا اے جو ایس نابربال نے آپنے میل دی پرانی کاوڑ نوں آچی وکھری
 نوئیگی میں دے کھوہ دی کوئھی گلن دے کم لایا اوہ میں جس آچی نوئیگی
 کرنی دے گیر وچ ای لین رہنا اے۔ جیہدا ویہی کرتب دھڑا پال اے۔ پر
 دھڑا پالپن دے ڈھراندر اوہد انج لوبھ اے۔ عمر ساہویں حمزہ ات ساؤ بال
 اے۔ اوہدا سجا انج اے جیویں آپنی کوئی سوچ نہ ہووے۔ اوہدیاں کوتیاں
 اوہدیاں نہیں عمر دیاں کروائیاں نیں۔ اوہ ریتل پڑھائی وچ ریتل ساؤ شاگرد
 وانگ پوند اے۔ اوس وڈیاں ہو کے آپنے میل دے ساجے پڑ وچ نترنا
 اے تے ریتل پڑھائی دے نابر کیرے بال عمر چور ہوندیاں سگوں چور
 ہون پاروں اوہدا بانہہ بلی بٹنا اے۔

آہی حمزہ سبق نوں چنگا یاد کرے
 خدمت وچ استاد دی عذر نہ کدیں دھرے
 دن دوہے جا عمر نوں حضرت کہے امیر
 چل مکتب نوں چلے ہو رہیں تدبیر
 عمر کہے کجھ علم دی مینوں خواہ نہیں
 میرا نال ملائیاں دل، دا راہ نہیں
 جے خواہش ہے تہہ نوں پڑھ پڑھ عالم ہو
 ان پڑھیاں نوں شہر تھیں کڈھ سکے نہ کوہ
 سن حمزہ چھڈ عمر نوں تنہا پڑھن گیا
 کامل فہم امیر دا جھبڈے علم لیا
 حمزہ عالم ہویا نحو پڑھی تے صرف
 عمر امیر چور نے اک نہ پڑھیا حرف

سو مولوی غلام رسول دی لکھت وچ چڑھ کے ایہہ دونویں بال انگریز راج
 دے ساجے ویہی پڑ وچ لبندے نہیں نویاں ماگی وال میلاں دیاں جیاں

دی ج نسرہ میں دے انگ چتر دے نہیں اک اپنے ساؤ سبھا راہیں دوجا
نابر سبھا راہیں۔ ہین میلاں دی سوڑ اوہناں دا وگوچہ اوہناں دی نابری کیویں
ماکھی واناں دی نویں سیاست دے کم آ سکدے نہیں ایہہ وی دکھاوندا اے
حمزہ تے عمر دا سانگا۔

عمر پڑھائی وچ حمزہ دے نال نہیں رلدا پر لڑائی دی سکھائی لئی حمزہ نوں
آپ تیار دالے:

اک دن عمر امیر نوں کہندا کر کر مہر
خبر نہ تینوں کیہ کہیا تیں حق بزرجمہر
لوکاں کولوں خوبیاں سنیاں ہن یاں نہ
سکھیں ہنر پیکار دا فرحت پاویں تاں
چل کمان خرید کے کر ورزش دن چار
تیر اندازی سکھ لے آؤگ تیرے کار

ہن تاں عمر دا جو ڈھب رہیا اے جاپدا اے اوہ حمزہ نوں پڑھائی توں ہٹا کے
ہتھیار سکھائی تے لاڈ اے کسے نویں کولے کم لئی تے بزرجمہروالی گل نوں
آپنے مطلب لئی پیا ورتدا اے۔ پر اگوں جیویں کہائی نوں موڑ مڑ گئی اے۔

مکے دا سردار یمن دے، باتشاہ نوں ہالہ تاردا اے۔ ایتکئیں وی امیر
عبدالمطلب ہالہ ٹوریا پر حمزہ کولوں چوری متے اوہ عمر دے آکھن تے ہالہ
روک کے بھڑن نہ ٹرپوے۔ پر ہویا ایویں ای۔ عمر نوں سوہ لگی اوس حمزہ
نووں چکھیا تے اوہ ہالہ موڑ لیاون یمن گئے۔ یمن دے شاہ نوں ہرا کے ہالہ
مڑوایا۔ حمزہ تے عمر دی ایس کارروائی وچ وڈیاں دے ورتارے دی نابری
تاں ہے پر ہالہ اپنے ذیباں اگلیاں کارروایاں وانگ ایہہ نابری وڈیاں نوں
پچی کراون اوہناں دا بھرم بھاگواون اوہناں دے ورتارے دے اندر لے
دو پھیر موکلے کرن دا کم نہیں کریندی۔ سگوں اوہناں دا بھرم بنیندی
اے۔ حمزہ دے تران دی دھم پے گئی اے تے نوشیرواں اوہنوں

آپنے دربار وچ سدویندا ہے۔ سو عمر دا حمزہ نوں ہتھیاراں دی سکھلائی تے لاون بال پنے دے نابر حساب وچ نہیں۔ ایہہ کہانی دے نویں رنگ دے حساب وچ ہے۔ ریتل علم دی صرف نحو پڑھ کے حمزہ عالم دی تھی گیا ہے۔ دونویں آپنے ادھ پیت بال پنے وچوں نکل کے کہانی دے منجھ واہ وچ پے گئے نہیں۔ یاں آکھو کہانی آپنے ادھ پیت حصے وچوں نکل کے سچیت پدھرتے چڑھ پئی ہے۔ پر کہانیاں وی بندیاں بار آپنا ادھ پیت توڑ تائیں نال رکھدیاں نہیں۔ اچیت بنا کے۔ پڑھنی کولوں لکیندیاں پڑھنی نوں بھلیندیاں نہیں۔

کہانی دے سچیت منجھ واہ وچ حمزہ نال جگ دیاں دریاں دے بھیراں دی اک لڑی چلدی ہے۔ ایہناں بھیراں دے کچھے بالہ خور سرداری دی سیاست ہے۔ ایس دا مول ہے ودھ توں ودھ آباد بھوکس اُتے مل مارن تے ودھ توں ودھ اگرابی سانبھن۔ ایہہ سیاست ایہناں بھیراں دا پچھا ہے ایہناں دا اصلا۔ پر ایہناں دا مہاندرا ہے مردو جیہنوں مولوی غلام رسول دی لکھت مردی یاں مردی آکھدی ہے۔ مردی گھٹ تے مردی گھنا۔ فارسی وچ مردی دلیری بہادری ہے پر مردی دلیری بہادری وی ہے تے بندیائی وی۔ کیونجو ہور بولیاں وانگ فارسی وچ وی انسان لئی بندے جون لئی اوہو لفظ ہے جو نر لئی ہے۔ مردم۔ جدوں دو دھراں آہمو ساہمے ہوندیاں ہن گھلاٹ پڑیں نتر دے ہن تاں مردی کہانی دا شاعری دا اگواڑا مل کھلوندی ہے۔ مرد لفظ پوری لکھت اُتے چھایا ہویا ہے۔ ایہدی گھن ورتوں ای ایہنوں اک اچھا لفظ بنا دیندی ہے۔ بھیت بھریا منتر رنگا جیہدی لفظاں وچ سرداری ہے۔ مردیاں مردی اک لفظ نہیں اک پورا ورتارا ہے۔ ایہہ ورتارا پوری ہوند نوں سو دھدا تے سیدھا ہے۔ ایہدے وچ بول پالن تے یاری پالن لئی آپی جانوں مالوں بے پرواہی ہے۔ دو بے وچ مردی دی شناخت ہے بھاویں اوہ ویری ہووے۔ بے اوڑک دلیری تے نئی سجا ہے۔ ڈر، تھردلی، دھوکھا، کھوٹ دلی مردی دا ترور ہمیں۔ مردی دا میدان بھاویں پوری حیاتی

اے پر ایہدا اصل مذھلا میدان لڑائی دا پڑا اے۔ ایہدی پوری گن گنتر
دے پیٹھ دیہہ تران اے۔ بانہہ دا زور تے ہتھ دا کرتب۔ ایہہ مردی دی عینہہ
اے۔ دوجے اُتے بھارو ہوون دی دوجے نوں آپنی مرضی پیٹھ کرن دی
سکت۔

جدوں دو دھراں آہو ساہنے ہوندیاں نیں گھلاٹ پڑیں نتر دے نیں تاں
مردی کہانی وچوں ہالے والی گل نوں سردار سیاست دے اصلے نوں ترت
اوہلے کردیندی اے۔ انج جاپدا اے جو جیون دا اصل تت مردی دی پرکھ
اے۔ مردی کے ہور کم لئی نہیں مردی لئی اے۔ ایہہ آپ
آپنا ٹیچا اے۔ ایہہ بندے دی ہستی دا مول اے۔ مردی دا پڑ پگن بندیاں
اے اصل ہوون اے ہوون دی سکھر اے۔ مردی دیہہ تران تے ہتھیار
کرتب اُتے۔ کھلوندی اے سو مرد اپنے قد کاٹھ تے ہتھیاراں دے بھار
نال مڈیا گنیا جاندا اے۔ داستان وچ مرداں دا قد سو سو گز دا اے تے
اوہناں کول سینکڑے مناں دے گرز نیں۔ بعضیاں دی دیہہ فولادوں
خت اے اوہدے اتے کے ہتھیار دا اثر ای کوئی نہیں۔ مردی دا ایہہ
کھلار عام بندے دی حدوں باہرا ہوون پاروں عام بندے دے دل دماغ
نوں پوہندا وی نہیں۔ بندہ جونوں باہرے ایہہ کسی گھلاٹ اصل وچ
سیاست دے سوچ ورتارے دا خاب خیالی انگ ہن۔ سردار سیاست دی
پینکڑ بے حسابے جتے دے بے حسابے زور وچ آپنا گھر بناوندی اے۔
اتھے کھلو کے عام بندیاں توں عام بندیاں دے کم کسب توں
آپنے آپ نوں اچیرا کردی اے تے ایس ظاہر اے جوڑ وڈیاں تے بھار
دے سرتے حاکی دا حق منکدی اے تے ایس حق نوں قدرت دی مرضی
دسدی اے۔ حمزہ دی مردی دا سومہ وی دیہہ تران تے ہتھیار کرتب ہے
پر اوہدا قد کاٹھ عام بندیاں توں ودھ ہوندیاں وی بے حسابا نہیں۔ اوہدی
ویتر اپنے نال بھزن والیاں ساریاں سرداراں کنوں گھٹ اے پر زور
ساریاں کنوں ودھ۔ ویکھن وچ اوہ دیواں ورگے پہلواناں ساہنے ملوک جاپدا

اے۔ پر درتن وچ اوہ سبھ توں کرڑا اے۔ کہانی وچ آون والے
 سینکڑے دیوتے دیواں جیسے پہلوان سردار اصل وچ حمزہ دی مردی نوں
 اکھاڑن لئی گھڑ کھلیارے گئے جا پدے نہیں۔ حمزہ دی مردی دی سریر
 دے زور دا دکھالا ای ہے پر ایہہ سریر دے زور نوں کسے ہور ان ڈٹھے
 ان مٹے زور نال وچ جوڑیندی اے۔ ایہہ زور قدرت دا بے اوڑک زور
 اے جیہڑا امیر دے نسب پاروں اوہنوں باہوڑدا اے۔ ایہہ زور ہر ویلے
 اوہدے کول ہے وی پر نہیں وی۔ جا پدا اے ایہنوں حاضر کرن لئی
 کوئی بھیڑ کوئی اوسر ہونا ضروری اے جیہدے پاروں مردی دا ایہہ قدرتی
 رنگ اپنے جلال نال ظاہر تھیندا اے۔ تے دیواں ورگے قد کاٹھاں نوں
 اصلوں نتانا کر دکھیندا اے۔ ایس قدرتی تران دا ربی جلال دا اخیرا گھلا
 دکھالا حمزہ دا نعرہ تکبیر اے۔ جدوں زور وچ دو جا ساواں نکلے اے تاں
 امیر جوش وچ نعرہ مار کے اوہنوں بے سرت کر دیندا اے۔ مولوی غلام
 رسول دی لکھت ہر واری ایس نعرے نوں نویکلے کسی رنگ نال سوار
 دکھیندی اے۔ پر ایہدا مول ایہدا اثر ہکا ای اے۔ سرکب ترک نال
 گھول وچ نعرے دا رنگ دیکھو:

وچ پہاڑاں سنگ بھی کھڑکے کھڑک کھڑاک
 بند زمین غریب دے تڑکے تڑک تڑاک
 جنگل بے حد سوکیا ساں ساں کرن پہاڑ
 شیر بکھیلے آفتاں دوڑے چھوڑ اجاڑ
 پیا اچانک زلزلہ وچ زمین آسمان
 موم ہو یا ڈھل سنگ بھی اندر کوہستان
 پیراں پٹھوں یلاں دے خاک چھٹی دل چاک
 تیغاں ہتھ بہادران جھڑ پیاں وچ خاک
 اکو نعرہ شیر دا گیا دلاں نوں گھٹ
 سندے سار جو بعضیاں جاندی جان نکھٹ

زہاں کماناں کسیاں ہتھوں گئیاں چھٹ
 سن کئیاں دے کالجے گئے اوازوں پھٹ
 گھوڑے اٹھ کفار دے اسواراں نوں سٹ
 بیدل ہو دل جنگلاں گئے کداڑا پٹ
 ڈگ اسواراں بے دلاں کراں کئیاں ٹٹ
 عیاراں نے جائیکے گھوڑے آندے لٹ
 شور پیا وچ کافراں ترفن پئے جوان
 گویا اپر دھرت دے آن پیا اسمان
 یاتے اسرائیل نے پھوک دتی کرنا
 کناں دے وچ قہر تھیں میخاں گئیاں دھا
 جنبش ملی زمین نوں پیا پہاڑیں شور
 سن اوازہ مر گئے پچھی مور چکور
 ترک گئے کر ترک دے تنوں تمام اوسان
 خونی ٹھاٹھ وگاوندے خونوں خون پران
 حمزہ سرکب ترک نوں چک گیا لے شیر
 دھرتی مار دھسایا گرد سرے دے پھیر
 چھاتی تے چڑھ بنھیا گھت رسہ اعضا
 پکڑ لتوں کھچ لے گیا عمر امیہ آ
 باز گشت دے طبل سن مڑیا عرب امیر
 آ کرسی تے آپی بیٹھا شیر کبیر
 سرکب نوں فرماوندا ترکا آکھ بیان
 کیونکر تینوں پکڑیا آ اندر میدان
 ترک کہے توں پکڑیا مرداں دے میدان
 توں ہیں شیر شکاریا مرداں دا سلطان
 حمزہ کہندا آکھدے عالم دے دانا
 مرد ہووے یا مرد دی خدمت اندر آ

کہہ ترکا رب اک ہے واحد لاشریک
ابراہیم خلیل دا سچا مذہب ٹھیک
سرکب ترک جوان نے لے آندا ایمان
اللہ واحد فیا ہويا مسلمان
تن تھیں آپ امیر نے کھولے بند تمام
تے سرکب نوں بخشیا خلعت تے انعام

اک ہور سردار قیماز خاوری نال گھول وچ نعرہ سنو:

بجلی کڑکی قہر دی کڑک گئی آسمان
وچ پنجاہاں کوہاں دے پیا تزلزل آن
اڈے جناور جنگلوں وڑے پہاڑیں جا
مرگیاں مرغابیاں ڈب اندر دریا
شیر پلنگ اجاڑ تھیں ڈردے نس گئے
برگ درختاں جنبشوں جھڑ وچ دھرت پئے
وچ پہاڑاں پھر گئی شور پکار صدا
ست زمیناں کنہیاں اڈ پڑ گئی ہوا
جنگل بیلا کوکیا پھری ولایت کوک
جنگل چڑی چرونگڑی ہار گئی دم چوک
اللہ اکبر آکھیا نعرہ جدوں پکار
چک کھریا قیماز نوں دھرتی توں یک بار
پکڑ پنچے وچ پھیریا وانگوں چرخ کلال
پھیر زمیں وچ ماریا کیتا مندا حال
دوڑ عیار طرار نے بنھ لیا قیماز
کھچ لیا ندا فوج وچ خاور دا شہباز

مژ حمزہ وچ بارگاہ کرسی بیٹھا آ
 تے فرمایا عمر نوں قیدی نوں لے آ
 حمزہ نے فرمایا خاوریا فرما
 میں تینوں میدان وچ کیوں کر لیا دبا
 مژ کے کہیا قیماز نے میں خود کہاں کیا
 توں شیر میں لومبڑی مینوں پکڑ لیا
 شیر لیا پھڑ بھینڑ نے گرگ کجیا ہر بند
 باز لیا پھڑ چڑی نے کیڑی فیل بلند
 سن کے حمزہ ہسیا تے کردا فرمان
 غدر نہ کرنا چاہیے ہو جا مسلمان
 اوہ کہندا میں حمزیا نہ مناں اسلام
 کہیا جے نہ منسیں میں کرساں قلام
 سن فرماوے خاوری تھب مینوں مروا
 گل میرے تے عربیا ہتھیں تیغ وگا
 ہن مینوں اس جان دی کالی چاہ نہیں
 مرنے دا کیہ خوف ہے کجھ پرواہ نہیں
 مینوں تیرا پکڑنا مرنوں بہت پرے
 ننگ گیا تے مرن تھیں پھر کد مرد ڈرے
 کجیا حکم امیر نے گرز مارو اس طور
 یلعادی اک طرف ہو دو جی ول لندھور
 یلعادی لندھور نے گزراں اندر ہتھ
 جیوں کر چاول چھڑی دے تن من سنیا کٹ
 نہ غم کردا خاوری کہے ودھیر پکار
 تیغوں میرے عربیو ٹکڑے کریو چار
 حمزہ کہے دریغ ہے ایسا مرد مرے

مسلم ہووے کس طرح دل وچ فکر کرے
بھکھ لگی قیماز نوں عرض کریندا رو
خورش کھلا کجھ عربو مینوں قتل کرو
جھب طعام کھلایا طلب کرے پھر آب
بھرے پیالہ آب دا حمزہ آپ شتاب
ابراہیم فلیل دا پڑھے صحیفہ شیر
دم کر کے پی دیوندا پس خوردہ تہ پھیر
جاں پیتا قیماز نے ہویا اثر ظہور
غضب غصہ سبھ دلیدا دم وچ ہویا دور
رو حمزہ نوں آکھدا اے عربی سردار
کیوں ناہیں توں ماردا گل میرے تلوار
حمزہ کہندا خاوری دل وچ بہت دریغ
ایسے مرد جوان نوں پکڑ کران تہ تیغ
خوب ایہی وچ بند دے رکھاں عمر تمام
تاں چھڈاں جے سچ کر من لویں اسلام
مرد ایہی توں حمزیا ہس کہے قیماز
مرداں دی وچ خدمتے کردے مرد نیاز
تیرے باجھوں حمزیا مرد نہ وچ جہان
توں ہیں وچ جہان دے مرداں دا سلطان
تیرا خادم ہونا مینوں عار نہیں
تیغ بہادر تیں جیہا کوہ پرکار نہیں
تیری خدمت سرورا میں پر ننگ نہیں
تیں جیہا وچ ملک دے صاحب جنگ نہیں
تے ہن مسلم ہونا مینوں سنگ نہیں
تے دولت ایمان تھیں میں دل تنگ نہیں

پالی نوں ایہہ ان ساواں ساک ڈھیندا اے سردار دے رحم راہیں۔ سردار
 دے رحم نوں ابھارن وچ پالی دا سدھڑتے ہاسو پیٹا سجا وی کم کریندا
 اے۔ آپنے آپ نوں انجھول انجھک ہاسو پیٹا کر دکھاون والا سجا۔ وڈیاں
 دی دیکھٹی دا دتا سجا۔ وڈیاں دی دتی شناخت جیہنوں ماڑے ہنڈاوندے نہیں
 جد تاہیں ہنڈاون۔ چودھری ایڈے جگ منے مرد سردار دا آکھیا نہ موز
 کے سرکار نال آپنا لاگ پیا پالدا اے۔ اوہدے بھانے پالی پالی نہیں
 میرے گھر وچ امیر دی مہر اے۔ سرکارے دربارے جکھن دی پوڑی
 اے۔

دیکھ مقدم ہوندا حمزہ تھیں قربان
 خدمت کرے امیر دی حاضر دلوں بجان
 حمزہ کہے مقدا پالی نوں دے دھی
 اس نے حکم قبولیا بدھا عقد صحیح

مقدمی اک رنگ دی سرکاری نوکری اے سرکار نوں ہالہ اکھا کر
 دیون دی۔ نویں انگریزی پر بندھ وچ مقدم نمبردار اے سرکاری رسی نوں
 ایہہ پرائیاں مقداں کولوں ودھ گھٹ کے پھڑدا اے کیونجو ایہدے
 مگروں برادری دا زور ڈھلا پے گیا اے۔ کلے جی دی مالگی نے بھوئیں
 دے وکاو ہو جاون نے برادری دے بھرم بھا نوں تریڑ دتا اے تے
 مقداں نوں اصلوں سرکاری نوکر کر چھڈیا اے۔

”بدھا عقد صحیح“ دسا اے جو مقدم آپی برادری دا رواج چھڈ کے حمزہ
 دے دین دا سودھیا راہ نیا اے۔ ظاہرا اوہ شرع دا جات برادریوں اپیرا
 ویہار پیا مندا اے پر ایس ویہار دے پچھے اوہنوں سہی پیا ہوندا اے
 سردار دے تران دا اوہدے مرتبے دا بھار۔ 1860-70ء دے پنجاب دی
 تک مالگی جٹالی دا نویاں سدھار لہراں ول دتیرا ایسے جاچ مچ وچوں لنگھیا
 ہا۔

مولوی صاحب آپ پالی والے وقوعے نوں اپنے ویلے تے وسوں نال

مچھباوندے نہیں۔ دیکھو کیوں پالی حمزہ تے عمر نوں ٹکریا اے قارن دیو
 بند دا پچھا کریندیاں۔ قارن اوہ درباری سردار اے بسختک دھڑے دا
 جیہنوں درباروں حمزہ دے نال راہ دکھاوا بنا کے ٹوریا گیا اے پر وچوں
 نیت بسختک دھڑے دی ہے حمزہ کولوں خلاصی کراون دی۔ سو قارن
 اوہناں دا گجھا ہتھ ٹھوکا اے اوہ حمزہ دے لشکر نوں کراہے وی پاوندا
 اے تے اگوں یونان دے باتشاہ نال رل کے اوہدے ولوں حمزہ نال بھڑدا
 وی اے۔ پر اوڑک یونان دے ہرن مگروں جان بچاؤن لئی نس وی گیا
 اے۔

حمزہ اُپر خنگ دے آہویا اسوار
 جیہدھر قارن گیا سی مگر گیا ہشیار
 عمر امیہ بھی گیا حمزہ دے ہمراہ
 دونویں دوڑے جاوندے دیکھن اندر راہ
 پالی ڈنگر چاردا دونہاں نظر پیا
 جاں اس ڈٹھا ایہناں نوں ڈردا دوڑ گیا
 حمزہ کہے پالیا کیوں توں ڈردا ہیں
 تیرے مارن واسے آیا ناہیں میں
 پالی کہے جان دے میں نتانے نوں
 نے موری اگ دی دیکھ ٹھاٹے نوں
 گیا اک ایہتوں دوڑیا مرد کوئی نامرد
 جیبھ تتی دل سلگدا گرم جگر دم سرد
 دو سو چابک ماریا مینوں اس نے چا
 پاس میرے سی روٹیاں کھوہ گیا لے دھا
 حمزہ کہندا پالیا آجا میرے نال
 اوہ قارن بد بخت سی جس دا مندا حال
 بدلہ تیرا اوس تھیں چلیں دیواواں گا

حمزہ قارن نون مار کے اوہدا ہتھیار گھوڑا تے نقدی پالی نون دیوندا اے۔

بدلہ تیریاں روٹیاں نالے تیری مار
ہُن ایہہ وڈے قیمتی قارن دے ہتھیار

حمزہ قارن ماریا تے اپنے ویر پاروں۔ پالی دا نیاں تے سوئوں ای نبر گیا
اے۔ سردار سیاست اپنے گھرو کے پواڑے نبھدی نال ماڑیاں دے نکلے
موٹے بٹے وی سار دیندی اے۔ تے اوہناں دی ساکھ سو بھاپے بنھ کھڑدی
اے۔ ایہو اوسراے جتھے مولوی صاحب اگیرے ہو کے ایس وقوعے نون
اُچھا اپنے ویلے ویسب وچوں لنگھاوندے نیں۔ اوہ مثنوی دا عام پر بندھ
روک کے یاراں جوڑاں وچ اکو تک ورتدے نیں۔

منعم وقت چلائیاں ہو تنہا گیا
کائی روز جہان تے شور مچا گیا
ہوراں زہر کھلاوندا آپے کھا گیا
ہوراں کھوہ وچ پاوند خود نون پا گیا
دن کوئی وچ غفلتاں جشن اڈا گیا
جاندی وار نہ تھاؤں دا پتہ بتا گیا
بے وچ ایس جہان دے دغا کما گیا
وچ ترازو عمل نون تول نکا گیا
چنگا پورا تولیا آپ تلا گیا
آکڑیا سر خاک تے جھاڑو جھا گیا
غالب دیکھ امیر نون دھون نوا گیا
اس دنیا دے حال تے رو فرما گیا۔
جو آیا پڑ بنھ کے پشت لوا گیا
ندی فنا وچ بیڑیاں پور رڑھا گیا
تے نہ کشتی دغے دی بنے لا گیا
دنیا دے دربار تھیں دخل اٹھا گیا

دانہ پائی خوشی دا ڈھیر لفا گیا
 چا قضیہ ظلم دا ڈھیری ڈھا گیا
 عم خوشیاں دے حال دا وقت نبھا گیا
 شہر اندر بیہودگی ٹھاٹھ چڑھا گیا
 کہن غلام رسول نوں ہو سودا گیا

مثنوی دے سواہرے پر بندھ وچوں نکلن نال تے شاعر دے آپوں وچ
 آکھلون نال ایہہ پوری گل قارن دی کہانی کنوں دکھری تھی کے اک حال
 درتی وچاری گل بن گئی اے۔ جیویں قارن دی گل وچوں اپنے ویلے
 دے دغے باز ظالم مالداراں دی گل نکل آئی ہووے۔ (قارن قارون دا
 چیتا کراوندا اے)۔ پر ایس وچار دی رمز کاری ہے رواجی گل باتی
 محاورے والی تے جیویں ظالم مالداراں نوں منعم آکھن نال اوہناں دا پچھان
 اوکھا تھی گیا اے۔ تیویں پورے وچار دے رواجی مہاندرے پاروں ایہدے
 وچوں اپنے ویلے تے وسیب دی کسے اصلی تصویر دا اگھرن وی اوکھا تھی
 گیا اے۔ وت وی بیان رزکیندا اے جو قارن مولوی صاحب لئی کوئی
 اپنے ویلے وسیب دی گل ٹورن دا ڈھو بنا گیا اے۔ ترت مگروں مثنوی
 پر بندھ ول پرت کے کہانی ٹورنوں پہلاں اوہ دو جوڑ ہور جوڑدے نہیں:

اے دل کیتے عمل دے پھل ملدے ول دیکھ
 رمزوں مقصد کڈھ لے جے تیرے وچ لیکھ

جو بیجیں سو وڈھنا رسم ہمیشہ دی
 کنڈا بیج نہ وڈھنا چہہ کنے کدی

ایہہ سارا ایچ مولوی صاحب ولوں ایہہ دن دا اپرا لا جا پدا اے جو
 اپنے ویلے دیاں مالداراں نوں پالیاں کولوں روٹی کھوہ کے چابک مارن
 والیاں نوں اوہ کیویں ویکھدے نہیں۔ پر آکھٹی دی رواجی پھک پاروں اک
 اوہلا جیہا سہی ہوندا اے ویکھٹی وچ وی۔ جیویں ایس ورگ دے ویکھن
 وکھاون وچ کوئی روک ہووے شاعر نوں۔ کیہ ایہہ روک پردھان فارسی جوڑ

ریت نوں اوہدیاں پر بندھاں نوں بھارو کرن پاروں ہے۔ یاں فارسی ریت
نوں بھارو کرن اوس روک پاروں ہے؟ جا پدی ایہہ روک اوہو اے جس
پاروں ایڈے اچھ نال مالداراں دا ظلم کئدیاں شاعر پالی دی دیکھنی درتی نوں
مالداراں دی دیکھنی درتی ہر الیکدا اے۔

کہن غلام رسول نوں ہو سودا گیا

لوک آکھدے نیں غلام رسول آپنی دسوں دیاں مالداراں دی کھلی ننڈیا پیا
کریندا اے، ڈردا جھکدا نہیں لہنوں سودا ہو گیا اے۔ کیہ ایہہ پئے آکھدے
نیں مولوی صاحب۔ اوہ اپنے کم بارے، قصہ کار شاعر دے کم بارے،
چوکھے ساودان نیں۔ ویرلا ای آپ وچ آن کے گل کریندے نیں۔ کہانی
روک کے رمز کھولن نوں کہانی دی لے وچ بھنگ پا کے سنیراں نوں مت
دین نوں شاعر دا کم نہیں سمجھدے۔ اک واریں حمزہ دے اک گجھے دشمن
کستم نوں بندے دے گجھے دشمن نفس دی رمز بنیدیاں اپنے آپ نوں
ہٹکيا ہانیں۔

اے دل کتول وگ پیوں بن بیٹھوں علماء

دل دی دھر وچ دلے دے رہندی گل مکا

لگوں سچ نتارنے کیوں چاؤ سر بھار

سچ دروغ سیارنا شعر تیرے دی کار

علمائی سمجھدی اے میرے کول سچ اے سنیراں نوں سچ نتار کے دن اوہناں

نوں سچ اُتے لاون میرا کم اے۔ شاعری سچ کوڑ دی سیر کرویندی اے سنیراں

نوں۔ کوڑ سچ دے وٹویں بانیاں دی کھیڈ دکھیندی اے سو:

کہن غلام رسول نوں ہو سودا گیا

وچ جتھے اپنے آپ نوں اک تھا پڑا اے اوتھے اک تجھی جیہی ٹوک دی
ہے شاعری وچوں تلک کے علمائی دل اُرن تے۔ خبرے اچیت ای اے

ایہہ ٹوک۔ اچیت ایس پاروں جو مالداراں دی ریتل کتابی ننڈیا دا سواہری
 ٹک بندى نال جوڑ جزن پاروں پوری گل وچ جیہڑا رنگ تقریر دا انگھڑیا
 اے اوہدیاں جزاں شاعر دی لکھت دے اندرون وچ نہیں لکھت دی
 ریت سخان تے ریت چون وچ‘ وار نال اوہدے واہ وچ‘ اوہدی سیاست
 وچ۔ تقریر دا سداہ ایہو ہوندا اے جو اوہ اک کتابی گل نوں دوہرائی راہیں
 پھوکے جوش نال بھرن دا ٹل لاوندی اے‘ نشنیر دی سرت نوں دوہرائی دی
 پھک نال تے اوپری لفظالی دے بھار نال وجوگ کے اوہدے چت نوں
 الار کرنا چاہوندی اے تے اوہدے سبھا نوں ایس الار دی گیجسہ پاونا
 چاہوندی اے۔ تقریر وچ سداہ ہوندا اے اپنے پچیاں ہون دا پر ایہو سداہ
 مے اپنے نت رڑکے کچ نوں دباون دا ترا وی ہوندا اے۔ درباری ریت
 دے لڑگی شاعری تے کہانی کاری بھاویں اپنے آپ نوں تقریروں درجے
 اپنے کم نوں تقریری کم کولوں دکھرا آکھے‘ اوہدی ہنر وچ ای تقریر دے
 ایہہ مول انگ گدھے ہوندے نیں۔ غلام رسول ہو ریں اپنے ویلے
 دیاں منعماں نوں اوہناں دی کتابی اخیر دکھال کے سچے تھی گئے نیں۔ پر
 اوہناں دی کہانی نے پالی دا نیاں نبیڑیا ای انج اے جو اوہدا رزق تے
 اوہدا عشق نت منعماں دی مہر صدقہ ای سرے۔

قارن نوں پالی نامرد مرد آکھدا اے۔

گیا ایہتوں اک دوڑدا مرد کوئی نامرد

قارن ہے تے سردار سو اوہ مرد اے۔ پر اوہدی کرنی سرداراں والی نہیں سو
 اوہ نامرد اے۔ پالی اپنے ول حاکماں دے مہر کرودھ نوں مردی نامردی
 دی تکرڑی تولدا اے۔ اوہ اپنے آپ نوں پشو جون نال جوڑدا اے۔
 اوہدے بھانے حاکم رعیت دی ونڈ جوناں دی ونڈ اے۔ پر پالی دی اکھ
 اوہدی آپی نہیں مردی دے ورتارے دی نکائی ہوئی اے۔

ایس پالی دی کہانی مولوی صاحب دے لکھت پچھواڑے بیٹھے اک ہور
 پالی ول جھاتدی اے۔ رانجھا پالی بیا چودھریاں دی دھی نال عشق پاروں۔

مولوی صاحب دا پالی جا پدا اے جیویں اچھتیں رانجھے دا اُلٹا پیا کریندا اے
اوہدی نقل پیا بنیندا اے ہیر رانجھے دے عشق دی نقل، اوس عشق نوں
جیویں قصہ ریت نے نر پردھانی تے مل پردھانی دا تروڑ بنایا، اوہدی نقل۔
پالی دے کم نوں، بھیداں نال اوہدے لاگ نوں، جیویں ہاسو ہٹا کیتا گیا
ہے اوہ چیتے کریندا اے رانجھے دا بھجھیں نال ساک تے بھجھیں دا عشق دی
رمز کاری وچ حصہ۔

جس وسوں وچ مولوی غلام رسول ہوراں داستان امیر حمزہ لکھی اوس وچ
پالیاں کیریاں دے جیون دے ہور رنگ وی آہے تے اوہناں رنگاں نوں
دیکھن دکھاون والی شاعری وی۔ جیویں نظام لہار دے ڈھولے:

تیرھویں صدی زمانہ زور دا

تیرھویں صدی ہجری دے اخیر لے ادھ وچ ای انگریز راج پنجابے آیا تے
پکا تھیا۔ تے ایسے وارے مولوی غلام رسول جے تے پورے ہوئے۔ سو
نظام لہار دے ڈھولے مولوی صاحب دے ہائی نہیں۔
بھیڑاں دے ڈھولے کال دے ناں توں ٹردے نہیں:

کال بلیندی

سیانے گوڑدے نہیں جو ز پردھانی توں پہلوں کوئی وارا نار پردھانی دا وی
گزریا ہے۔ کجھنیں تھائیں اوہدے ایرے وی لہدے نہیں۔ ڈھولیاں
وچ متے اوس پرانی نار پردھان رہریت دی رہند اے کوئی۔ کال، کل،
کالی، نار ماں دیوی۔ کیجا سانجھنی، ونڈ دیونی، رکھنہار، پالٹہار۔ کال رنگی،
آونے وہانے رنگی، دھرتی رنگی۔ ہن دکھ وچ اے۔ وجوگ دے ہرکھ تے
کاوڑ پاروں کال بن گئی اے ویلے دا مارو ویہن، بھکھ، تھڑ، موت بندے
کھاوٹی۔ نویں اوتر ورتارے دا، اوترے جوڑ دا نشان۔ براجے راج دا
نشان۔ پرکالی رنگت ویرتے کاوڑ وی اے پیڑ وی اے، وجوگ پیڑ۔ سجوگ
سیا پا وی اے۔ ایہہ ویہرتے کاوڑ اک کھنچے جہان دا بوہا کھڑکیندی اے
اک ان ہوئے جہان دا جیہدا کال دی پیڑ دے اندرے اندر ہوون نوں
تانگھدا اے۔ کال آپ آپنی دوج ہے۔ اوہ آپنی اتھاہ بھکھ راہیں ایہو
دول پئی رمزدی اے۔ اوتر ورتارے دا نشان ای اے کال تے نار دا

اوترا جوڑ۔ نارد چلتر تے ول تھل دا نشان اے۔ جنی کنوں ترٹ کے
 اوہدا مالک بنیا جئا۔ کال دے سر تے سوار نواں پردھان نر۔ نواں گھر والا۔
 نویں رزق چودھر چڑھیا۔ تھڑیا تھڑیا بے وساہیا۔ دھگان تے ول تھل راہیں
 گھر دی بھکھ دا ان پورواں کھوہ پوردا۔ کال اپنے ایس نویں مالک نوں
 رزق دے آہر کان نت پئی چوبھڑدی اے۔ جیویں پئی آہدی ہووے:
 بھکھ پاون والیا ہن میٹ بھکھ۔ ایہہ اجوڑ جوڑا بندے دی نویں ویسی ہستی
 دا نشان اے۔ قدرت کنوں دکھ تھی کے دو ڈک ہوئی ہستی دا قدرت
 تے بندے دی جنی تے جے دی دوئی دا۔ جاپن تے جاپن دی دوئی دا۔
 ایہہ قدرت دا نواں سروپ اے۔ بندے دی وار دی ساجی نویں
 "قدرت" دا۔

کال دی بھکھ اک رنگ دی نابری ہے۔ اپنے سر سریر اُتے سوار نر نارد
 دی تیج حاکمی بیٹھ رہن توں نابری۔ اتوں اوہ نارد نوں حیلے ویلے
 آپی نت بھکھدی بھکھ دا بالن سہیڑن لئی چوبھڑدی اے۔ پر وچوں اوہدا ایہہ
 آہر متے بندے دی ہستی دے پاڑ دی اگ نوں بھڑکا کے بھاون دا آہر
 اے۔ اگ نوں خاک اندر سموون دا جتھوں ایہہ اگ نکلی اے۔
 دکھریویں نوں اوہدا اوڑک دکھا کے اکائی وچ مارن دا آہر۔

ڈھولا بار واسیاں دی انج اے بار واس ہالیاں پالیاں کیریاں دی۔ بار دا
 دیہار وی نر پردھان اے پر ایہہ پرانا نابری دیہار اے جیہدی ورتن وچ نارد
 پردھانی دی نہیں تے نارد دی کھجی کھجی یاد اے جیوندی اے۔ سہکدی
 آکھ لو۔ ڈھولا ایسے سہکدی یاد دی جاگوں جمدا اے۔ ڈھولا بھیر کھائی
 کریندا اے (انج ڈھولے ہور کہانیاں وی کریندے نہیں) پر ایہدا ناں
 "ڈھولا" عشق کہانی وچوں آیا اے۔ جنی دی عشق کہانی وچوں۔ ڈھولا
 جٹیاں دا جوڑیا جٹیاں دا الایا اے پر ایہنوں گاوندے جے انج نہیں جیویں
 تریمتیں دین پیاں کریندیاں ہوون۔ گراٹ دے رنگ وچ آپی مردانی
 آکر پھڈ کے جنی دے دکھ دی وانج وچ۔ کال وانج وچ۔ ڈھولا تران

کہانی اے پر ایہہ تران ہے دھنگان ٹھلن والا ڈاڈھ بھنن والا۔ ایہہ تران نہیں ماڑیاں ولوں تران دا پرتاوا ہے۔ ماڑے بھوتر کے نہیں اٹھدے۔ دکھی تھی کے اٹھدے نہیں۔ اوہ مرن مارن وچ بھنڈدے نہیں۔ ویر ویاہ کے وی ویریاں نوں مار کے وی روندے نہیں۔

نظام لوہار دی کہانی مانجھے دی کہانی اے۔ مانجھے دا پلا بار نال بدھا ہویا اے۔ مانجھے وچ پرانے شہر نیں؛ باتشاہی راج گڑھ۔ لہور امرتسر قصور۔ پر انھویں صدی دے دوجے ادھ ایہناں شہراں دیاں بروہاں اُتے اے بار پسری پئی اے۔ سو نظام لوہار دی کہانی بار واسیاں دی کہانی اے۔ اوہناں دی جوڑی تے ورتائی۔

کال بلیندی تے نارد مارے سد الار دا
 شاہوکاراں دتیاں عرضیاں
 ساہما کر تو ایس لوہار دا
 آہندا نظام اساں لٹنے کھوجے تے کھتری
 کوئی ورلا ورلا گھر سنیاں دا
 کمی تے جھی نوں کوئی نہ چھیڑنا
 برا نہیں کرنا بھرا جٹ کنگال دا

الار دا سد ویہار دے الار ہوون دا ہوکا اے۔ رزق ونڈ تے چروکئی ان ساویں ٹری آوندی اے۔ اچھا ونہاراں کول اوتنا ای رہندا اے جتنے نال اوہ مسان جیون تے اگلی فصل اگاؤن جوگے رہن۔ وادھو مالک چا کھڑدے نیں یا سرکار اگرہ گھندی اے۔ نارد دا سد ایس قدیمی ان ساویں ویہار وچ اک نوں الار دا ہوکا اے۔ انگریز راج نے ہالہ اگرہی دا نواں پر بندھ ٹوریا اے۔ بدھے ہالے دے بھار پاروں واہک ودھیرے کنگال تھی گئے نیں۔ کنگال جٹ روک ہالہ تارن لئی شاہوکاراں دے قرضائی تھی کے یاں پیلی اوہناں اگے گبنے پاوندے نیں یاں وچ دیندے نیں۔ مانجھے

وچوں نویاں نہراں لگھن پاروں ریل تے سڑکاں دی نوں سہولت پاروں
 بھوئیں دا مل بن گیا اے۔ تے مالکی کلمے جی دے تاویں ہو جاون پاروں
 بھوئیں دا گہنے پاون وچن سوکھا تھی گیا اے۔ بھوئیں دے سر دیاج
 گھن وی سوکھا جا پدا اے۔ بھولے جٹ شاہوکار دیاں وہیاں تے کج سجا
 انگوٹھا لا دیندے نیں تے نویاں کچھریاں وچوں شاہوکار ایہناں وہیاں دے
 سرتے سوکھے ای بھوئیں آپنے تاویں لوا لیندے نیں۔

(1870ء دی سرکاری رپورٹ دسدی اے جو مولوی غلام رسول دے ضلع
 ہشیار پور وچ سو وچوں سرواہی وان قرضائی نیں۔)

کھیں شاہوکار مالک زمیندار بن گئے نیں تے جٹ اوہناں دے راہک،
 آپی پھلی تے ای۔ جٹا دی سوڑ دا بھار کھیاں سپیاں اُتے پیا اے۔
 نظام تے اوہدے بلی ایسے کنگالی دی مار پاروں آپنا کھسا رزق پرتاون
 لئی جتھے بند تھئے نیں۔ اوہناں دا کھسا رزق کچھریاں راہیں شاہوکاراں
 وپاریاں کول جا جڑیا اے۔ سو قانون راہیں لٹن والیاں نوں دھڑکا اے
 بے قانونی لٹ دا۔

ساہا کر لئو ایس لوہار دا

”ساہا کر لئو“ وچ کیڈا یقین تے کیڈی بے یقینی اے سرکار اُتے۔ ہاتے
 چننا۔ ”ایس لوہار“ وچ کیڈی کھج اے۔ گھن تے ڈر۔ انگریز راج وچ نوں
 ابھردے زروال میل دی کرنی سوچنی ایہناں دونہ پیراں تے ای ٹردی
 اے۔ نویاں حاکماں ولوں ایہو ادھ یقینا یقین آپنے وادھے لئی آپی راہی
 لئی تے خلقت ولوں ایہو کھج گھن تے ڈر۔ ”ایس لوہار“ وچ لوہار کوئی
 کسب نہیں۔ اک کتے دا ناں نہیں اک جات دا ناں اے۔ اک کھن
 جات جیہدی شاہوکاراں لئی پوری بندہ جون نہیں۔ جاتاں اصلوں کسب کتے
 ای آہن کم ونڈ دی بٹائی میل بندی نوں سکے بند کرن لئی۔ پرانیاں حاکماں
 دیاں ریت واناں کسب نوں جات بنا دتا۔ قدرت دی دھروں دتی ہستی
 بندے دیاں کرمان دا پھل۔ انٹ ان وٹ۔ جات باندھ نوں پاکی پلیتی

تے بھٹ ورتارے راہیں بندے دے ہڈیں رچایا گیا۔ بندے دی سوچنی
 کرنی نوں جات باندھ قدرتی جاپن لگ پئی۔ وسیب وچ بندے کسباں سر
 بندیاں ادھ بندیاں کبندیاں تے ان بندیاں وچ ونڈتج گئے۔ بتے ایہہ ونڈ
 پیڑھیاں نال بچھ کے ہوناں دی ونڈ بن گئی۔ جات ورتارا اصلوں حکم
 دین والیاں تے منن والیاں کم لینن والیاں تے کرن والیاں دی ونڈ نوں
 پکیرا کرن واسطے ای ہا۔ کرنہاراں اُتے کرواونہاراں دی حاکی نوں اہل
 بناون واسطے۔ سو بھوئیں والاں نوں تے جات ورتارا نت ای وارے وچ ہا
 پر وپاری میل نوں جدوں اپنے وپار دے ودھالئی بھوئیں وال حاکیاں
 نال کھیہنا پیا تاں جات ورتارے بارے اوہناں دی سوچ وچ لہف دی
 آئی تے اوہناں وچوں اگل ہتھ ڈھانیاں نے وسیب وچ نت ابھردیاں
 بندیاں پال لہراں دا پلہر وی پوریا۔ اُنھویں صدی دے دوہے ادھے
 اتھاواں وپاری میل انگریزی وپار شاہی دے حکم پٹھ اے۔ اوہ نویں موکلی
 جڑت بنا کے نویاں حاکیاں ساہوئیں ہوون لئی جات تروڑ سدھار لہراں
 نوں وی پانی پیا دیندا اے۔ پر کامیاں کسبیاں دی ویہر دے تروہ پاروں
 ہڈ رچے جات ورتارے دا پلا وی ہتھوں نہیں چھڈدا۔

ساہا کر لو ایس لوہار دا

دوہائی اے نویں حاکیاں اگے۔ ایہہ کیمین ادھ بندے، ایہہ ہوڑی پشو جون
 سانوں مارن لگے جے۔ سانوں بچاؤ۔ آپ وی بچو ایہناں کولوں۔
 ساہوکاراں دی عرضی وچ ماڑیاں ہینیاں دی جیہڑی تصویر الکی گئی اے
 نظام دا متا اوس توں وکھری تصویر الیکدا اے۔ متے دے کجج الاء وچ اک
 وکھرا سجا پیا بولدا اے۔ متے وچ کیتی میلاں دی ونڈ وچ اک وکھری سرت
 اے۔ ماڑے آپی تصویر پئے الیکدے نیں آپنیاں نوں دکھان کیتے۔
 آپی پچھان آپ پئے کریندے نیں، آپنے جوگی۔

نظام دے متے دی ونڈ دسویں اے جو اوہدی ڈھانئی دی لٹ لوہ لئی نہیں
 لوڑ لئی اے۔ لوہہ والیاں کولوں وادھو کھوہ کے لوڑ والیاں نوں دیون دا

اپرال۔ ایہہ گھڑیاں چاتراں دی لٹ دا تروڑا اے۔ ایہہ ماڑیاں دی سیاست اے۔ ایہہ گھڑیاں دے لاگو کیجے ویہار نوں سمجھن دا سٹا اے۔ مٹے دی ونڈ جاتاں نوں اوہناں دا اصل روپ پرتاوندی اے۔ اتھے جاتاں ہوناں نہیں رزق ویہار دی کیتی کماں دی ونڈ نہیں۔ جاتاں کتیاں دے ناں نہیں۔ کتیاں والے ایج وچ اپنے سیر پاروں وکھو وکھرے میلاں وچ جڑ دیندے نہیں۔ نظام دا متا ایس میل بندی نوں نتاردا اے۔ کرنہاراں تے سانہہاراں نوں وکھو وکھرا کریندا اے۔ ایس نتارے نوں آپی سیاست دا مڈھ مول بنیندا اے۔

مٹے دی بریک ونڈ دیکھو:

ورلا ورلا گھر سنیاں دا

سنیاں ہن تاں کسی گھاڑو پر ایہناں دے گاہک پیسے وال ای نہیں۔ چوکھی گاہکی والے سنیاں سونے چاندی دا وپار وی کریندے نہیں۔ ”ورلا ورلا“ والی ونڈ ماڑیاں گھاڑو سنیاں تے سکھالیاں وپاری سنیاں دی ونڈ جاپدی اے۔ اجیہی ونڈ جٹاں وچ وی کیتی گئی اے۔

برا نہیں کرنا بھرا جٹ کنگال دا

اتھے جٹ جات ناں نہیں۔ واہی کرن والیاں دا ناں اے۔ واہی واناں وچ مالک چودھری وی نہیں واہک وی تے راہک وی۔ کنگال دا لفظ ایہو فرق کریندا اے۔

نظام دے مٹے دی بریک ونڈ دیلاں ہیڈیاں نوں ستھمن دا سیاسی آہر اے۔ ماڑیاں واہی واناں گھاڑ واناں کماں تے ہمیاں نوں اکٹھہ کرن دا آہر۔ (جمی اصلوں ہین کیرے نہیں چوہڑے ہمیار)۔ مٹے دے الاء وچ کوئی بڑھک یاں پھلاء نہیں اک ہرکھ بھریا دھیان اے۔ ایہہ دیندا اے جو لٹ دی سیاست اک مجبوری اے جیہڑی ایہناں ماڑیاں نوں پالنی پئی اے اپنے کسب چھڈ کے۔ ایہہ مجبوری کوئی نویں نہیں۔ مانگی دے آندے ویسی الاء دا ایہہ تروڑا اوتا ای پرانا اے جتنی مانگی۔ نظام دے

نوری کیمو کے دا ناں آوندا اے۔
 کال بلیندی نارد اٹھیا مار کے مُٹھ اناڑدا
 باراں ڈاکو جیناں جھگا لیا بھن سرکار دا
 انبالیوں نس پیونی ٹپ کے جیل خانہ
 آہدے نیں اتانہہ اٹھ گھمے مل بلی توں سونہا اس باردا
 لشکری پور نوں وڑ پیونیں سوتے کر کے چانن مشال دا
 آہدے نیں اتانہہ اٹھ کھاں ستیا کھتیا
 تیرے بوے تے ڈھکی جج ویلے کویلے
 توں فکر نہیں رکھیا روئی تے دال دا
 آہدا نائی اے ایہہ جاگدا ای سیں ویسی
 جس تے سایہ اپڑ ونجے میرا۔ کیدا تکرڑا پتر ہووے کراڑ دا
 اُت ویلے آہدا کھتری پیا تسیں آہو چور اچکے
 میرے ہتھ وٹ دیری دا
 مار کے ویلے فجر دے چھوڑیاں کوئی کم کر وگاڑ دا
 اُت ویلے آہدا کھمے مل بلی میرے ہتھ وچ گڈاسا
 جس نوں کل منا ہتھ وجھا چڑھایا کالے وائس پہاڑ دا
 مار کے دھڑ دے نالوں سر کرو جدا
 سورما رہسی پچھے وٹیاں تے ہتھ ماردا
 اُت ویلے اٹھیا کھتری اوس کھولیا بوہا ہٹ پاردا
 اُت ویلے آہدا نائی اے کیدا چنگا سنیندا پتر لہار دا
 آہدا لہار اے مینوں کنجیاں دی نکھ لوڑ نہیں
 میرے کول دھاگا پورے ڈوڈھ ہزار دا
 توں کھسمانا رکھیں ایس وسدے پئے اُتلے ہزار دا
 چوراں بدھیاں گڈھڑیاں جھگا بھن لیونیں پورے تریہہ ہزار دا
 ودھدا دیندا نظام وچ گلی دے کھلار دا

زور دا تروڑ سوکھا تے کدیں وی نہیں تھیا۔ نوں تروڑ دیاں نویاں اوکڑاں
ہوندیاں نیں۔

لکھن وی لوک ریت آپ زور دا تروڑ آہی۔ نوں زور ایس اُتے وی بھار
پایا اے۔ ڈھولیاں دے لکھیار بار دے کمی ہالی نیں۔ بار دی وسوں وڈیاں بھوکیں
والاں راہیں انگریزی راج دے پر بندھ پٹھ اے۔ ہالیاں کیاں لئی راج ناہر
لکھتاں جوڑن ورتاون سوکھا کوئی نہیں۔ ڈھولے الاء راہیں ای جڈیوندے
ورتیوندے نیں۔ سنیر بیلیاں دا اتار ای ایہناں من لکھتاں دی سانہہ اے۔ قصے
اُتے زور دے زمانے دا بھار ہوویں اے۔ داستان امیر حمزہ دی پرچول وچ
اسیں ویکھیا ہے جو ایس قصے دا مول مُدا تے ایہدی بہتر دونویں کیوں زور دے
بھیال بندے نیں۔ زور اوری دیاں پُڈائیاں داراں پڑواراں وچوں اُسر نہر کے
مولوی غلام رسول دی ایہہ لکھت انگریز راج وچ اُبھردیاں نویاں مالک میاں
دے کچے پکے زور نوں کیوں راہ دیندی اے۔

اے انگریز سرکار دے تے انگریز وپاریاں دے پیٹے۔ ٹھونگا جویا دیسی شاہوکاراں
تے وپاریاں نوں۔ ایہہ سارا رنگ بنیا اے نوں اُبھرے مالک واہی وان دے
ہر تے جیہنوں نوں پر بندھ نے بھوئیں دی مالکی لکھ دتی اے۔ مالک واہی وان
نوں آپی ملکہ دی ضامنی تے شاہوکاراں کولوں پیسے پھرن دی کھل مل گئی۔
اوس ویاج تے پیسے پھڑ کے بدھا نقد ماملہ تارن دی اوکڑ وی نہ جٹھی تے مالکی دا
وکھالا کرن لئی مرنے پر نے دا وچ وچا وی کیتا۔ اودھر شاہوکار نوں کچھریوں
وہی وکھا کے ان تارے ویاج دے دے وٹے وچ بھوئیں دا قبضہ ڈھی گیا۔ جس
قانون نے واہی وان نوں بھوئیں دی مالکی بخشی اوسے ای ایہہ مالکی قرضائی واہی
وان کولوں کھسکا کے شاہوکار دے ہتھ پھڑا دتی۔

قصہ ریت والیاں

ہیر رانجھا، کسی پنوں، سوئی مہینوال۔ ایہہ کہانیاں تے ہن عاشق جوڑیاں
دیاں پر ایہناں وچ ناں پہلوں جانی دا آوندا اے۔ سگوں کتاب جوڑے دے
ناں تے نہیں جانی دے ناں تے وجدی اے تے نارائے وارث شاہ دی ہیر
سوئی فضل شاہ دی، کسی ہاشم شاہ دی۔ ہاں اکو عشق کہانی اے ایہناں تروہہ
ورگی جگ جاتی جیہدے وچ پہلوں ناں جئے دا آوندا اے۔ مرزا صاحبان۔ تے
اوہ کتاب وی فرائے مرزا چلو دا مرزا پر خوردار دا۔ ایہہ کیہہ بھیت اے۔ کیہہ کوئی
فرق اے مرزا صاحبان وچ تے باقی تروہہ قصیاں وچ۔

اک فرق تے ہے۔

ہیر سوئی تے کسی دیاں کہانیاں وچ مذہلی گل ایہہ سانجھی ہے جو جوڑے
وچوں اک جی ماڑے میل دا اے۔ رانجھا بھادویں چودھریاں دا پتر اے پر ہیر
نوں ملیا اے اصلوں نماں تے ہتھل تھی کے۔ چوچک دا چاک بن کے رہندا اے
تے اگوں اوہدی پہچان چاک ای اے جوگی تھی ونجن تا میں۔ تے جوگی چاکوں
دی تھلے ہویا وسیب لکھے۔ کسے لکھے وچ ای نہیں اوہ سگوں۔ عزت بیگ پہلوں
دولت ونبائی اے تے و ت عزت تے اپنا پھلا ناں نشان گوا کے سوئی دی نظر
منظور تھیا اے۔ کسی بھادویں پچھوں دھی بات شاہ دی آہی پر جد پنوں نوں ملی اے
تاں آتے دھوبی دی دھی اے۔ مرزا تے صاحبان دوویں جوڑ دیاں رانجھاں دی

اولاد نہیں تے اخیر تائیں راتھ ای رہے نہیں۔ اوہناں دے میل وچ رکاوٹ اک جی دے پیٹے ہوون والی نہیں۔ رکاوٹ راتھ گھراں دا اندروکا معاملہ اے۔ صاحبان دا پوہی دا ساک چدھڑاں دے کرنا چاہوندا اے کھراں دے نہیں۔ ریت رواج دی وی گل ہوتی پر ہے ایہہ راتھ ورگ دے اندر دا ای معاملہ، برادری شریکے دا۔

سو مرزاتے صاحبان راتھ میل دے اندر ای رہ کے عشق پئے کریندے نہیں۔ اوہناں دا عشق راتھ مابریاں دی اندرلی رسم ریت نال تے سیاست نال تے کھیہندا اے پر راتھ دیہار دے مول نوں نہیں چھیڑدا۔ نہ مالگی نوں ایس عشق کنوں کائی خطرہ اے نہ بُرداری نوں۔ مرزے صاحبان دی باقی تروئہ کہانیاں نالوں ایہو نکھیرا اے مذھلی۔ کیہ ایس نکھیر دا ای کوئی ہتھ ہے کہانیاں دے زرار اکھواون وچ۔ دیکھیئے۔

مرزاتے صاحبان آپو آپی راتھ ہستی ئے نکلے ہن عشق کماون۔ عشق راتھ ورگ دے اندرے اندر ہے سو ایہدی واگ وی راتھ ورگ دی ریت پرتیت دے ہتھ ای اے۔ تے ایہہ ریت پرتیت ہوئی زردھان۔ بھوئیں دی مال دی مالگی ہوئی جئے ہتھ۔ جئیں اوہدی مرضی ہتھ اے۔ جئے دی مرضی کیہ اے؟ مالک میں دامہاڑ۔ مالک میں کیہ اے؟ زور تے درجے دی اُساری ہستی دا اپنے آپ نوں سچ منن تے منواون۔ مرزے دی واگ ایسے میں دے ہتھ اے۔ صاحبان دے پوہی ساکوں نہ کر کے مرزے دی ایسے میں نوں ونگاریا اے۔ اک زوراور مالگی وال دی دوجے زوراور مالگی وال نال نکر اے۔ زور زور دا بھیڑ اے، درجے درجے دا۔ سو مرزے دا مان اوہدا آسرا اوہدا عشق نہیں، اوہدا زور تے درجے اے۔ یاں آکھو اوہدا عشق اوہدے زور تے درجے دے دکھالے دا ای اک رنگ بن بتریا اے۔ صاحبان نوں سارا اے ایس گل دی۔ اوہنوں پتہ اے جو اوہدی مرضی مرزے دی میں دے ہتھ اے۔ پر جے اوہدے اپنے ہتھ ہووے وی تاں کیہ۔ اوہ آپ وی تے زر مالگی دیہاروں باہر نہیں تھسی مرزے نال نیونہہ لاکے۔ پُرانے ساک اوس ونجائے کوئی نہیں۔ کیونجو جیہڑے نویں اوہ سبیرو اے اوہ وی پرائیاں

ہار ای نہیں۔ او سے ورگ وچوں او سے بریت پر تیت دے پالے۔ او ہدا نواں
وسیا اصلوں پرانے و بیہار دے اندر ای ہونا اے۔

ہیر کسی تے سوئی پرانی جماندرو میں ونجائی کھلیاں نہیں۔ اوہ مل وان ویہار
دی بریت پر تیتوں باہر تھی گنیاں نہیں۔ جیہناں نال اوہناں دا نینہہ ہے اوہ آپ
وی مل وان ویہار کنوں لڑ پچھدا بیٹھے نہیں۔ اوہ اوس ویہار دے جائے نر رہے ای
کوئی نہیں بہن۔ اوہناں دا آسرا ویہار دے زور بلکھ تے درجے اُتے نہیں۔
اوہناں دا عشق اُلٹا ہے نر پردھان مالکی دی رہریت دا۔ جے ایہہ جوڑے
عاشقاں دے اکر نہیں اصلوں، تے ایسے اُلٹا ہر ای نہیں۔ اوہناں دا عشق
رنگ اے ایس اُلٹا دیاں جہیاں سُرتاں سجاواں دا۔ ایہہ رنگ رچ نہیں سکدا
چالو ویہار وچ۔ ایس عشق دا پنہہ مالکی تے نر پردھانی توں باہر وار اے۔ پر
باہر تے ہویا کوئی نہ۔ سو پرانے نال بھرو کے نوں دی آس جکیندے نہیں ایہہ
عاشق جوڑے۔ نوں آس دا نشان بن کے مُردے تے جیوندے نہیں۔

کہانیاں دا جہیاں دے ناں تے ہوں دی ایسے آس دا نشان اے۔ پر
جہنی دا موہرے ہوں کہانی دی مہار اوہدے ہتھ ہوں چالو رہریت دے
اُلٹیج دی رمز ہے۔ مرزا صاحبان دی کہانی وچ ایہہ اُلٹا تھیا ای نہیں سو کہانی
مرزے دے ناں اے کہانی دی مہار وی او سے دے ہتھ ای اے۔

کچھ ہو سکدی اے اتھ بھٹی عشق دی مہار پئی ہووے مرزے دے ہتھ۔
جے دوویں راتھ میل دے ای جی نہیں توڑ تاں تاں دونہاں وچ تریڑ کیوں پئی
دانا باد دے راہ وچ۔ کیوں مرزے دا ترکش جنڈ تے ننگ چھڈیا صاحبان کانیاں
بھن کے۔ ظاہر ایہہ تریڑ جا پدی اے دونہاں وچ، پر وچوں ویکھیاں ایہہ تریڑ
کوئی نہیں۔ مرزا صاحبان نوں آپنیاں راتھ بھراواں دی اوٹ ول گھن فریا اے
تے صاحبان اندر آپنیاں راتھ بھراواں دا ہرکھ جاگ کھلوتا اے۔ دوویں اپنے
راتھ چھوڑ نال بدھے پئے نہیں۔ جے مرزے دی سورمائی ایہہ ہے جو اوہ
صاحبان دیاں مگر چڑھیاں ویراں نوں تیراں نال ونہہ دیوے تاں صاحبان دی
سورمائی ایہہ ہے جو اوہ اپنی (تے مرزے دی وی) جان تے کھینڈ کے ویراں

کسی دی کہانی وچوں کافی دوہڑے والیاں اوہدی بے سرتی گہل تے پچھوتاوے والے سرنوں چوکھا چھیڑیا اے۔ جے عشق جاگ ہے آپٹی ہوند دی جے عشق جگ نال قدرت نال آپنے سانگے دی سنبھال ہے تاں ایہہ مل وان ویہار دے اندر نہیں بھ سکدا ملوان ویہار تے اوہدی رہریت دے ترور دا نشان ای بن سکدا اے۔ ایسے گل دی رمز اے کسی تے پنوں دی جاگ تے سارے آسرے چھڈ کے تھل وچ اوہناں دی اک دوہڑے دی نزل ہوند نون ملن دی دوڑ۔ مالکی دے سارے لگ لہیر گوا کے کسے بحرے ان ہوئے وسیب دی تانگھ ہے اوہناں دی انمک تھل ملنی۔ کجھ قصیاں دسدے نیں جو پنوں کسی نون ملیا تے دھوبا بن گیا۔ گھاٹ تے کپڑے وی دھوتے اوس۔ پر بہتیاں قصیاں وچ پنوں دے آپنا میل چھڈن والی گل اگھڑی نہیں اگھڑ کے کہانی دے اگواڑ وچ نہیں آئی جیویں رانجھے دے چاک جوگی ہوون والی گل یاں عزت بیک دے مہینوال تے فقیر ہوون والی گل۔

مہینوال رانجھا نہیں۔ اوہ سوٹی نون تک کے آپٹی زروال ہوند کون نکھردا اے۔ رانجھا تے ہیر نون ملیا ای مل و ہونا ہیر نون پوہیا ای ایسے پاروں۔ پر مہینوال وی سوٹی نون تاہیوں پوہیا اے جد اوس دی زروال میں سک کے جھڑ گئی اے، تے اوہ تلے کبھار دا چاک بنن جوگا ہویا اے۔ سوٹی چھھاں دیاں رانھاں دی دھی نہیں۔ چھھاں دی کندھی دے شہر داس کبھار کسبیاں دی دھی اے۔ ایہہ کسی پنڈ واسے والی سیپ چھڈ کے چوکھے گجرات شہر اباد نیں۔ شہر دیاں لوڑاں پاروں ایہناں دا کم ودھیا اے۔ لہور دلی کابل تے کشمیر دیاں وڈیاں و پار لانگھیاں دے نکے تے بیٹھے نیں۔ ایہناں دی گھر ت دی مانگ دور دور تائیں اے۔ ایہہ بٹن استاد کاریگر وی نیں تے تھوک وپاری وی۔ دساوری وڈ سوداگراں دے تل تے نہیں ایہناں دی راس پر دساوری وڈ سوداگری نال جڑیا ہویا اے ایہناں دا وپار تے کسب سونا ناں ناویں تے بچ والے نیں۔ سوٹی دا پوٹلا ایہناں وچوں سر کڈھ اے۔ مرزا عزت بیک جدوں آیا اے تاں دساوری وڈ سوداگر ہا۔ سوٹی نون تک کے پہلوں تلے دے بھانڈے ادھار تے وچن والا ہٹی وان بنیا اے۔

وت ادھار دی ہئی وی لٹوا دیتوں تے ٹکے دا چاک لگ گیا اے تے اوڑک
 چاکریوں وی نکل کے فقیر تھی گیا اے۔ مرزے دا ہر لہا سوٹی لئی چڑھا اے۔ جتنا
 اوہ ناویوں بے ناواں پیا ہویا اے اتنی ای سوٹی نوں اوہدی سک گھنیری تھی اے
 نہیہہ پکیر اتھیا اے۔ سوٹی تے مہینوال دا میل تھیا ای تاں اے جد اوہ ناویں تے
 جج نوں جج بیٹھے نہیں دیہارو لاگاں توں اصلوں بے لاگ تھی گئے نہیں۔ اوہناں
 دی ساںجھی نویں ہستی تاں ناویوں پارلے کسے رنگ دی تانگھ اے۔ ایسے تانگھ نوں
 رمزدا اے اوہناں دا چہاں ترن مہینوال دا اروار آون سوٹی دا پار ونجمن۔ ایسے
 تانگھ دے چالو ویہار وچ نہ پکن نوں رمزدا اے انت دونہاں دا چہاں دیاں
 لہراں دے اندر ملن لہراں نال لہر تھی ونجمن۔

ہیر کسی تے سوٹی دپاں کہانیاں دے ہو روئی فرق نہیں آپسی تے ہور ساںجھاں وی
 پر صاحبان دی کہالی نالوں ایہہ مڈھلا فرق ای مڈھلی آپسی سانجھ ہے ایہناں
 دی۔

صاحبان ایہناں نال رلدی اے آپٹی نار ہوند وچ لگی کال دی اچیت چھوہ
 پاروں۔ پر ہیر کسی سوٹی نوں کال دی دینجی وس گھوٹی کاوڑ توں پریرے الاردا
 اے برہا اوس ویہاروں اوس رہرتوں پریرے جس پاروں کال روپ دھاریا اے
 جنی دی ہستی نے۔ صاحبان کال روپ تائیں ای جچی اے مساں۔

صاحبان دی گھنیری نیز اک بنی جنی نال اے۔ اوہ جنی اے لوناں۔ قصہ پورن
 بھگت والی۔ لوناں دے اندر پورن نوں ویکھ کے جیہڑا ادماد جا گیا اے اوہ عشق
 نہیں صاحبان والا عشق وی نہیں۔ پر سانجھ صاحبان نال اوہدی ایہی ہے جو پورن
 نال اوس جس رنگ دا وی لاگ لاونا چاہیا اے اوہ ہے نر مالگی ویہار دے اندر
 ای۔ لوناں سلوان دی چہیتی رانی رہندیاں پورن نوں سلوان دی گدی دا وارث
 رکھدیاں اوہنوں بھوگیا چاہوندی اے۔ ہیر کسی سوٹی دے عشق اوہناں نوں چالو
 ویہار کنوں اجوڑ دتا۔ ایس عشق نر مالگی دی دتی میں نوں ڈھا لائی تے اک بھری
 نوکیلی میں سرج کھلیاری اوہدی تھاویں۔ ایہہ میں پھڈن بار ہے۔ عشق واسطے
 سبھ پرانے لاگے لاہے درجے تے پھڈدی ای ہے آپٹی ہوند آپٹی جند وی

پھڈن اُتے تلی کھلی اے۔ لوناں آپنا کیہ چھوڑنا اے۔ اوہ پورن دی جند تہو اے۔
 لوناں دی میں لین ہار اے کھوہ کھاون ہار۔ اوہ نر مالکی دی جم پل میں اے۔
 کھوہ کھاون اوہدا قدرتی کرم اے۔ قصہ ریت دسندی اے جو مل وان ویہار
 دے گھیر وچ رہندیاں اوہنوں مندیاں بندیاں دے جو وی جوڑ بندے نہیں اوہ
 اوڑک ایسے لیہے چڑھدے نہیں۔ اصلوں ایہہ لیہہ اوہناں دے اندر وگ جاوندی
 اے کدیں کجھی رہندی اے کدیں اگھڑ آوندی اے۔

قادر یار دے قصے والی لوناں راتھ شاہی رہریت دی بنائی بستر اے قادیار دے
 وارے لبور راج دی رانی۔ نر مالکی ویہار وچ جنی نوں جیہڑا وس جیہڑی ستیا ملدی
 اے اوہ یاں نر مالکاں پاروں ملدی اے کھسماں پیاں بھراواں پاروں، یاں
 نر مالکاں جیہا سبھا بنا کے اوہناں دی ورتن نوں ای اوہناں کولوں ودھ چڑھ کے
 ورت وکھاون پاروں۔ جیویں نر مالک ویہار دے راجوان جنی نال آپنے کام نوں
 سیاست لئی ورتیندے آئے نہیں تیویں ایس ویہاریں چھیاں رناں وی آپنے کام
 نوں انگ دکھ تے واشنانوں، آپنی سیاست دامبرہ کر کے ورتدیاں آئیاں نہیں۔
 (کام بے ای نر مالک ویہار دی کاڈھ اوہدا رچھ تاں ای ایہہ کرودھ
 موہ ہنکار لو بھ دا بھائیوال اے۔) جنی دانار روپ اوہدی مل جو ہویا ہر مل مل
 نوں ودھاون دے لیکھے ای لگٹی ہوئی۔ لبور دربار توں پہلاں مسل وان سرداراں
 دیاں کجھ سیاستی سوانیاں تے قادر پار ڈٹھیاں شہیاں ای ہوسن۔ مغلانی بیگم دی گل
 وی اے پرائی تے نہیں ہوئی ہوئی۔ وارث شاہ دے تے اصلوں ساہنے آہیاں
 مغلانی بیگم وی تے مسل وان سردارنیاں وی۔ ہیر دے سراپے وچ وارث شاہ
 نر مالک نار دی جیہڑی چڑھتل چاڑھی اے اوہ وار دے ایسے گن نوں نقلدی
 اے۔ ہیر دی وان وچ جیہڑا نقل دی پرداری وچ لھینیا ہاسے دے کنڈھے اتے
 الردا کرودھ اے:

جونے کملے راج بے چوچکے دا اینویں کسے دی کیہہ پرواہ مینوں
 میں تاں دھرو کے پلنگھ توں چاشاں آیا کدھروں ایہہ بادشاہ مینوں
 اوہ لوناں دی وان وچ خونئی کرودھ بن بولیا اے:

تیرے لہو نال پورناں ہتھ دھوساں

بھاویں لہنوں کام کرودھ دا رنگ آکھ لو "ہتھ دھوساں" وچ اک سیاہی بیان وی ہے لکھیواں پر سنگ' جیہڑی گل تیرے میرے وچکار ہوئی اے اوہنوں دھون واسطے تیرا قتل ضروری ہو گیا اے۔ تیرے لہو نال ہتھ دھوتیاں میریاں انگاں وچوں تیری واشنا وی دھپ ویسی۔

لوناں دی ایہہ واج کال دی واج اے۔ کال جیہڑی نر مالک و بیہاریں چھیاں جٹیاں دا اچیت اے۔ ایہو اچیت ہیر کسی تے سوئی وچ سچیت تھی کے اوہناں نون عشق دے مونہہ لاوندا اے (کہ متے عشق دے مونہہ لگ کے ای سچیت تھیندا اے)۔ ایہہ اچیت صاحبان تے لوناں وچ اچیت ای رہیا۔ اوہ ویہار نال بدھیاں تے رہیاں پر ایس اچیت اوہناں ہتھوں ویہار واناں نون بھڑایا کو پایا۔ تے متے ایہو اچیت جٹی دا اوہنوں سو بھدے جگ، بے مالک انڑے، سرج کے قصیاں وچ اتاردا آیا اے۔ رانجھا مہینوال پنوں۔ پر بے رانجھا مہینوال تے پنوں ہیر سوئی تے کسی دے سرجے نیں تاں پورن وی تے لوناں دا سرجیا اے۔ شہزادے پورن نون بے اوہ کوہ کے کھوے نہ گھتو اوے تاں پورن جوگی کتھوں جے۔ رانجھے مہینوال تے پنوں نون ہیر سوئی تے کسی دا عشق ویہاروں باہر کڈھیندا اے پورن نون لوناں دا کرودھ۔ پر ایہہ کرودھ تے ایہہ عشق جوڑے نہیں مانگی تے نر پردھانی دے جائے اک دو بے نال ونوں نکھیر چھپانے اوکھے؟ حرص تے میل تاںگھ ایہناں جوڑیاں دے دو بے ناں نہیں؟

لوناں دی پتر نون (بھاویں متریا ای اے) بھوگن دی ٹھکھ پرا نے ہوئے ان ہوئے نار پردھان وسیب دے چیتے دا ایرا جکیندی اے۔ جتھے دے دے نیں نار اپنے جائے وردی آہی۔ ایہہ وی متے کال دی اچیت تاںگھ اے جس سلوان دیاں دھری پیراں پٹھوں سرنگ کڈھ کے انھے کھوہ تھائیں پورن نون گورکھ ناتھ دے سانجھ ورتارے وچ جا کھلہا ریا۔ جتھے نہ مل ملکہ اے نہ نر نار دی ونڈ نہ ویہاری سا کا چاری دی باندھ۔

قادر یار لوناں دی جات اچھا گئی اے قصہ چھوہندیاں ای:

ج جاء راجه سلوان آندی اک استری هور وياه کے جی اوس دی جات چمیری تے ناں لوناں گھر آندی سی شگن منا کے جی صورت اوس دی چند مہتاب وانگوں جدوں بیٹھی سی زیوراں پا کے جی قادر یار کیہ آکھ سناوساں میں پنچھی ڈگدے درشن پا کے جی جات ناں توں پہلان آئی اے۔ کیہ اصل پچھان بندے دی ایہو اے۔ قادر یار قصے وچ اگیرے جات والی گل مڑ رڑکائی تے نہیں ظاہرا۔ پر ایس مڈھلی مہر پاروں اگے جو وی لوناں کیتا اوہدا کجھ نہ کجھ بھار پڑھن والیاں اوہدی جات اتے پاونا ای پاونا اے۔ چمیار ماڑی جات اے بیناں وچوں ہین بھٹ گوجری۔ خم آپ نیچ اے (بھاویں جیا جون دا اصل پہراوا اے) مویا مشکیا پلپیت۔ لہنوں چھوہین رکھن والے لہنوں کماون والے آپٹے آپ ای پلپیت ہوگئے دھرموں باہرے سو اوہناں کنوں دھرم نبھاون دی آس کیہی۔ اوہ بندے ای نہ ہونے تے بندیائی دا بچ کچھ سنجانن جوگے کتھوں ہون۔

سو لوناں دے اوگن اوہدی جات پاروں ہو سکدے نیں۔ تے سلوان دا گناہ ایہہ وی ہو سکدا اے جو اوس چمیری ویاہ آندی۔ شگن مناون نال چمیری دی جات تے دھپ نہیں سکدی ایہہ سلوان دے آپ بڈرے کچھ تے ٹوک اے۔ (شریف صابر والی سودھ وچ "این منا کے جی" ہے ٹوک دا گجھ "شگن" نال بیا رہندا اے دو سوادا۔ "این" نال ٹوک دو ٹوک ہو جاندی اے۔)

پر قصے وچ اگیرے لوناں دی اڑی بے دردی تے کرودھ اوہنوں اک وکھری ڈراونی جیہی شکتی دیندے نیں۔ ایہہ نیچ جاتی دا زہر قہر اے جگاں پرانے اُچ جاتے دھنگان دھرو دا جگایا کہ جتی جون دا ویر وٹ اے نہ پردھانی نال کہ دونوں رنگ اک تھی گئے نیں متاں کال دے ایس مارو روپ وچ؟ سلوان دا بھول ایہہ تے نہیں جو اوس اپنے راج دے جماندرو ویری نوں شگن پہراوا پوا کے مھلیں

میرا بھور سیلانی ہے نت رہندا پیریں بیڑیاں بابلا پا ناہیں
 قادر یار نہ سنگدا کہے پورن میتھوں رب دا تاؤں بھلا ناہیں
 لوٹاں دی کام ہواڑ اوہنوں نہ چھوہی۔ گورکھ ناتھ اوہنوں سندرہاں
 ول گھلیا تاں نس آیا اوہنوں مرن ہاکی چھڈ کے۔ کیہ پورن دا
 ڈر انہیرے دا ڈر اے بھورے دا انہیرا ککھ دا انہیرا کھوہ دا
 انہیرا؟ کتے اوہدے من پتالیں انہوند دے انہیر دا ڈرتے نہیں
 لکی بیٹھتے اوہنوں جنی دا میل انہوند وچ لہن جاپدا اے؟ قادر
 یار دیاں سینتر پوڑیاں پورن دے من پتالیں تے لہندیاں نہیں پر
 وار ویرھے تھانیں۔ من پتال وار دا ای بھل پچھواڑا اے۔ من
 پتالیں لکھیاں وار بولی دے پرچھاویں دیاں لکھیاں ہونڈیاں نہیں
 ودھا چھوٹیا کے پٹھا سدھا کر کے دوہرا چوہرا کر کے ہور لگ
 الگ نال لہیڑ کے۔ وار بولی دی چال دے نالو نال ہے پرچھاویں
 دی لکھت چھال۔ پورن بھورے آپ تے لتھا نہیں اوہنوں سلوان
 پو لاہیا اے۔ درباری پنڈتاں دی وید پڑھت ز ماکی دیاں ریتل
 سوتریں دی پڑھت اے۔ سلوان دے حکم نوں ایہو ساردی اے۔
 پورن دے بھورے نوں سلوان دے آئے ڈردا بھورا کیوں نہ
 آکھے۔ ز ماکی دا دھرو دھرم جیہناں تھانں ستاں نوں مدھدا دبدا
 اے آئے بن سرن لئی اوہناں کولوں ڈردا وی اے نت۔ جیویں
 سلوان وچوں ایس دھرو دھرم نے مدھ موہ کے راجہ اساریا اے
 ایویں ہن سلوان پورن وچوں آپناراج وارث اسارو اے۔ جدوں
 پورن بھوریوں نکلیا اے تے اوہ

! پ: بھور تازی

اے ز مالک راج دی سواری دا نواں اکیل گھوڑا۔ پر ویکھو پورن
 بھور لفظ نوں بھوا کے وچوں آئے نابر روح دا اڈنا بھور کیویں
 کڈھ وکھالیا اے سلوان نوں:

میرا بھور سیلانی ہے نت رہندا پیریں بیڑیاں پابلا پاء تاہیں۔
ایہ متے اوہو اے بھور مادھو لال حسین دا اگم راہی۔
اڈیا بھور تھیا پردیسی اگے راہ اگم دا

پر سلوان دا ڈر بھورا نر مالک ریت دا بھرم بھورا وی اے۔ ایس
بھورے وچ گھتیندے کیہ نہیں پئے تے وچوں نکل کیہ سکدا
اے ایہدی ریت وانان نون پوری سار کوئی نہیں۔ اوہ ککھ
انہیرے دی گھرت نون بھورے دے انہیرے وچ مڑ گال ڈھالنا
چاہوندے نہیں۔ ککھ انہیرے دی ڈھال اُتے اوہناں نون گھنی
بے وساہی اے۔ جنی دا سریر اوہناں دے قبضے ہے تے سہی پر
جنی دے وچلے اُتے بے وساہی وی نت دی ہوئی۔ سو ککھ دی
ڈھال نون نر مالک راج دی سوتر سکھلائی ای سو دھ سکدی اے:

ت تابع نال استاد ہوئے ہنر ودیا عقل سکھاونے نون

چھیاں برسوں دا پورن بھگت ہويا پاندھے پوتھیاں وید پڑھاونے نون
تیر اندازاں نے ہتھ کمان دتی دن ترکشاں تیر چلاونے نون
قادر یار جاں ہويا جوان پورن دم دم لوچدا سی باہر آونے نون
کیہ پورن ایس باراں ورھے دی سکھلائی دا دکھالا کرن لوچدا اے
باہر آ کے کہ اوہدا دم گھنیا پیا اے ایس قید وچ۔ قادر یار
ایس خاص شاہی سکول نون نرا انہیرا نہیں آکھیا کوٹھڑی آکھیا
اے پر آکھیا جانے انجے راہ جانڈیاں اے (قادر یار دی لکھت دا
پڑھن اوہدی ترکھی کتھن لے دے نال نرن وی اے تے نالو

نال اوہدیاں راہ جانڈیاں کیریاں سینیاں دی سچ بھال وی)

پورن اک انہیریوں نکلیا سی دو جی کوٹھڑی دے وچ پا دتا
سے گولیاں بانڈیاں دائیاں دے باراں برس دا خرچ پوا دتا
قادر یار میاں پورن بھگت تائیں باپ جمڈیاں قید کرا دتا
ایہ جیہی کال کوٹھڑی مادھو لال حسین وی بھوگی اے متے

اک انہیری کوٹھڑی دیوا نہ باقی

بھورے دا انہیرا (انہیر؟) گگھ انہیرے دا الناء ہے۔ بھوریوں پورن
راجمار بن کے نکلیا اے سلوان بھانے:

ایسے حرص نون دھولے پالیا میں مونہہ موڑ نہ خوشیاں آئیاں نون
سلوان آکھدا اے تینوں بھورے گھتیا ہامی راج گدی دا وارث
بناون لئی (ویاہ وارثی دا وسیلہ اے) توں ویاہوں ای انکاری ایں۔
ایس انکار نے سلوان دا رنگ "تغیر" کر دتا اے غصے پاروں کہ
ڈر پاروں؟ انکار وچوں کجھ بوہ راج نالوں وجوگ دی وی آئی
ہس۔ وجوگ پہلا پیر اے ناہری ول' نہ مالک ریتوں ناہری ول۔
ایسے ناہری دا ڈر پراٹا لکيا ہویا اے نہ مالک راج دے ہر
پینترے وچ' غصہ ہووے کہ حکم من مرضی دا دکھالا ہووے کہ
وزیراں دی صلاح دا من۔ لفظ حرص نون دیکھو اتھے۔ سلوان نے
آپنے ڈر نون حرص نال وٹا کے (تے بھورے نون دھول آکھ
کے) پتر نون اپنا ہج وکھالیا اے۔ پر ڈر تے حرص دا جماندرو
بھائیوال اے نت اوہدے اگے کچھے رہندا اے۔ حرص دی کاٹ
اتھے ہے وی دو دھاری۔ پو نے پتر دے ودھارے دی حرص
پاروں بھورے پایا اے اوہنوں کہ پتر آپ ای حرص اے پو
دے آپنے ملکہ ودھارے دی جیہنوں بھورے پایا ہس۔ ڈر دھول
وچ سنبھال پالیا ہس۔

بھورے پلیا راجمار پرناہ توں پیا اجھکے پر اوڑک تخت دی وارثی
تے اوہنوں نبھاوئی ای پوسی سر پر۔ ایس وارثی توں بچن کہیتے
اوہنوں اک ہور انہیرے وچ پوٹا پوسی کھوہ دا انہیرا۔ کھوہ لونناں
دی کال گگھ اے۔ اوہدے وچ پے کے پورن راجمار مرتج گیا
اے۔ بھورے لکھائے سدھائے اوہدے کرپیر وڈھیج گئے نیں۔
جیویں بھورا گگھ دا الناء اے تیویں کھوہ بھورے دا الناء اے۔

ایس التاء نے لکھیں لکھی من پتالی لکھتہ نوں وار دے چانٹے
 (انہیر چانٹے) پڑھایا اے پورن نوں۔ نر مالک راج دی وارٹی دا
 اچیت ڈر جیہڑا دیاہ دے انکار وچ دیا ہویا ہا اگوں اوہدے من
 تے چھاوندا گیا اے۔

پورن نوں کال ککھ وچوں کڈھیا گورکھ۔ کیہ گورکھ دی لمکائی
 کج نوں پو دا رنگ اے؟ پر گورکھ تے نر مالک ہے ای نہیں۔
 نر مالکی ریت بھانٹے تے اوہ نر ای نہیں۔ اوہ نر مالک وسیبوں
 باہرا اے۔ اوہدا مٹھ وی راج بھورے دا التاء اے جتھے پرانے کر
 پیر کپیج دے تے نوں اُسریج دے نہیں۔ تاں کیہ گورکھ دی لج
 دائی دی ڈور اے جس کال ککھ دے جائے دا ناڑو کپیا اے؟
 کیہ گورکھ دائی کال مائی دا ای سروپ اے کیہ ایہناں دوہناں
 دی انہیر سویر دے رل گزیاں ای نوں ویلے دی سار سرنی
 اے؟ گورکھ مٹھ وچ وی پورن انکار اتے نکیا کھلا اے۔ گورو
 کچھریں رہن ای اوہنوں دسن اے۔ راٹیاں دے کام سدے نوں
 راجیاں دے حکم کرودھ دا ای روپ سمجھدا اے اوہ۔ گورکھ
 اوہنوں تورا اے ایس ڈر کھلوت وچوں کڈھ کے۔ دیا ہس جو
 مٹھ وی وار دے اندر اے جیویں ککھ بھورا تے کھوہ وار دے
 اندر نہیں۔ ہن توں نر مالک راج دا پٹھ ہیں۔ سو وار دی نوں
 بدھ ایں۔ ایسے بدھ ای اچھراں دیاں پرانیاں اکھیاں نوں نوں
 لوہ لاوئی اے ایسے ای راج باغ نوں خلق باغ بنا کھیرنا اے۔
 ایسے ای لوہاں دی کال ککھ وچوں رسالو جھاوٹا اے۔ لوہاں ایسے
 کال جائے پورن نال نوں کام ہن سھوگ دی اڈیک وچ اے
 ہن۔ رسالو سلوان دے نر مالک رنگ دی منی نہیں۔ پورن دے
 گورکھ دے فقر چاول دی لاب اے۔ بندے دے بی دی
 قدرت دے بی نال اکائی اے۔

واراں ڈھولیاں وچ نار دا کال رُوپ گھل کے بنیا گیا اے۔ اوتھے وار
 دے نورے دا مڈھ بندھدی اے کال دی اتھاہ بھلکھ۔ پر قصیاں وچ جٹی
 دی کرنی دے اندر اُنیا گیا اے ایہہ کال رُوپ۔ ایہہ رمز گھلی رچی ہونئی
 اے نار پاتراں دی بنتر وچ۔ دمودر دی ہیر وچ اسیں ویکھ آئے ہاں جو
 رانجھے نال غنبہ لگنوں پہلے ای ہیر ویہری بیٹھی اے اپنے پیکانے وسیب
 ولوں۔ ایہہ ویہر اک بھیت جیہا اے ہیر دے وکھرے رہن وچ اودے
 آتن دے آپ مہار ورتارے وچ۔ نورے راٹھ دے لشکر نال بھڑدیاں
 تے کال دیاں سپاہناں (جوگتیاں) تھی گھیاں میں ہیر تے اودیاں سنگیاں:
 جوگتیاں رت پیون آیاں سیس دھڑاں تے ناہیں
 وارث شاہ دی ہیر وی کھیڑیاں دے گھر بہہ کے اپنے قانونی خاوند سیدے
 کھیڑے دے حق وچ ایہہ کلمہ آکھدی اے۔
 وارث کاف تے لام تے الف بولے کیہ آکھنا جیہاں تیہیاں نوں
 ایہہ بول اک بھیتن نال بولے گئے میں جیہدی رانجھے ول ہیر دا سنیہرا
 کھڑن آپ اگیرے تھئی اے۔ کال دے ناں نوں تروڑ کے اکھراں
 نوں اگے پچھے کر کے اک سمجھوتی بنندی اے ہیر ایس بھیتن لئی۔
 جیویں کال والی رمز ای سانجھا بھیت اے ویہار نابر جنیاں دا جیویں ایہہ
 کوئی سانجھی گجھ سینتر اے جنیاں دی ز مالکی ویہار نوں اتھلن دے کم
 وچ رلن لئی۔ کال دے اکھراں اگے پچھے ہوئے میں تے کال کلا بن گئی
 ہنر۔ کیہ نابری دی کاوڑ نوں گجھے ہنر وچ وٹاون دا سنیہا ہے ایہہ رمز؟
 رانجھے نال غنبہ لگا تاں ہیر دی کاوڑ نری کاوڑ تے ویہر ای نہیں رہی
 اک چج بن گئی اے۔

توڑی گھاہ جمع جو آہا یوسف اوہناں کھوائے
یوسف ہتھ غلام کنیراں چوتھے سال وکائے
آپ غلہ لے لوکاں کھادا یوسف اوہناں کھلائے
گھراں زمین گنیاں وک ملکاں پنجویں سال تمامی
وسدے رہن دیوے پر یوسف کر لطف مدامی
چھیویں سال وکائے لوکاں دھیاں پت پیارے
یوسف دے وچ نعمت خانے رنج کھویندے سارے
تے خود غلہ قیمت لوکاں لے اک سال لنگھایا
ستواں سال غضب دا چڑھیا لوکاں صبر نہ آیا
تے ہن چیز نہ کائی پلے واہ نہ چلدی کوئی
یوسف باجھ طعام نہ لہھے کتے نہ ملدی ڈھوئی
اسیں غلام تیرے یا حضرت رو رو خلق پکارے
دے طعام خرید اسائیں عمر رہاں گے بردے
رکھ غلاماں نوں جیوں چاہیں رو رو منت کردے
کیتا رحم سبھاں پر یوسف مصرے خلق اتاری
خاص ضیافت خانے اندر کھاوے خلقت ساری
عورت مرد نکے تے وڈے ٹے ذلیل عزیزاں
یوسف دے وچ قبضے آئے بنے غلام کنیراں
یوسف دی ایہہ خوبی کردے وصف اتے وڈیائی
جیڈک صاحب والی ساڈا ایڈک ہوگ نہ کائی
یوسف دے ایہہ سر تھیں اللہ بولی سبھ اتاری
یوسف بندہ مصری سدا کہندی خلقت ساری
ہن سارے اقراری ہوئے یوسف دے اسیں بردے
عمران شکر کرن احسانوں حق ادا کد کردے
کال گیا میہنہ جھڑیاں آیاں جاں ست سال وہائے

تے ایہناں دونہاں امانتاں دی سنبھال کیتیاں ای اوہدی باتشاہی پگ سکدی اے۔

ایہہ گل کچھی جا سکدی اے بھئی مولوی صاحب باتشاہی حکمت نوں ای وڈیاوندے نہیں جیسے خلقت نوں کم تے لایا۔ اہج کاراں دی کیتی دا اوہناں دے ادم تے چج دا کتے بھوگ نہیں پاوندے جیہناں سارے کم چھڈ کے ست و رہے ”جنگل کوہ گھراں“ وچ ان اگایا۔ سکھال ویلے پنجویں حصے تے گذران کر کے چار حصے باتشاہ نوں سوچن دا حیلہ کیتا۔ اہج کار آپ وی اہج کے بھولے نہیں اوہناں نوں چت چیتے ای نہیں جو جیہڑے ہل داند باتشاہ اوہناں نوں ”گھروں“ دتے اوہ اوہناں دی کمائی توں ای بنے پلے آہے۔ جیہڑی روکڑ دے کے باتشاہ نے اوہناں کولوں غلہ لیتا اے اوہ وی اوہناں دی آپٹی کمائی ای ہے جیہڑی شاہی خزانے چڑھ گئی ہوئی سی ہالہ بن کے۔ آپٹی کمائی اوہا روکڑ مڑ باتشاہ نوں موڑ کے اساں آپٹی محنت دا اُپجایا ان اوہدے کولوں لین دا ترلا پئے مارنے آں حالاں اوس ان دی سنبھال وی ساڈی کمائی سر ای ہوئی اے۔

ایہہ وی کچھی جا سکدی اے بھئی جے باتشاہ نے لوکاں کنوں گھدا مال اسباب ملکہ موڑ ای دینا ہا اخیر اوہناں نوں تاں غلہ مڈھوں ای مفت کیوں نہ وڈ دتا اوہناں نوں۔ مل دیون دی کھیچل کیوں کیتی۔ کیہ شاعری خلقت نوں باتشاہ اگے نوا کے ای راضی اے مسکین ادھین تے ہتھل بنا کے؟ کیہ ایہہ سارا نائک رچایا ای ایس لئی گیا اے جو مصر دی پوری دسوں اپنے آپ نوں یوسف دا غلام آکھے تے یوسف دے ناں نالوں غلامی والا مہینا لکھے۔

یوسف دے ایہہ سر تمھیں اللہ بولی سبھ اتاری
 یوسف بندہ مصری سندا کہندی خلقت ساری
 ہن سارے اقراری ہوئے یوسف دے اسیں بردے

